

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут філософії, культурології, політології
Кафедра політології

До захисту допущено

кафедрою політології протокол № 6 від 19.12.2025

завідувач кафедри Олександр Фісун
(підпис) (ім'я, прізвище)

« 19 » грудня 2025 р.

Кваліфікаційна робота

здобувача другого/магістерського рівня вищої освіти
(першого (бакалаврського) / другого (магістерського))

«Україна на світовій геополітичній арені»
(назва роботи)

Спеціальність (спеціалізація) 052 Політологія

(код та найменування спеціальності; спеціалізації спеціальності – за наявності)

Освітня програма «Глобальні студії та світова політика»

(назва освітньої програми)

Виконавець

(підпис)

Артур Гребенюк

Науковий керівник

(підпис)

Олексій Баталов

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу магістра

Гребенюк Артур Юрійович
(прізвище, ім'я та по батькові)

1. Тема роботи «Україна на світовій геополітичній арені»

керівник роботи Баталов Олексій Анатолійович, кандидат філософських наук,
доцент кафедри політології
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету 3801-5/3813 від 13.10.2025

2. Строк подання студентом роботи 19 грудня 2025 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

1. Розглянути та проаналізувати ключові класичні й сучасні геополітичні концепції і визначити можливості їх застосування до аналізу українського геополітичного положення.
2. Дослідити еволюцію геополітичного статусу України після здобуття незалежності у 1991 році в контексті змін міжнародної системи та впливу зовнішніх центрів сили.
3. Дослідити роль Сполучених Штатів Америки, Європейського Союзу та інших глобальних акторів у формуванні умов геополітичної суб'єктності України під час війни 2022-? рр.
4. Визначити ключові уроки та стратегічні висновки для України в умовах: 1) тривалої повномасштабної війни на виснаження (24 лютого 2026 року буде вже 4 роки від її початку); 2) трансформації сучасного світового порядку (занепад гегемонії США, збільшення чисельності конфліктів між державами у світі, зменшення можливостей для глобального управління світовими процесами, тощо).

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи	Строк виконання етапів
1	Консультація з керівником щодо обрання теми роботи	11.10.2024
2	Затвердження теми роботи	17.10.2024
3	Аналіз та підбір літературних джерел для написання роботи	18.11.2024
4	Написання змісту до дипломної роботи	31.11.2024
5	Написання першого розділу та написання висновків до нього	31.04.2025

6	Написання другого розділу та написання висновків до нього	16.07.2025
7	Написання третього розділу та написання висновків до нього	03.12.2025
7	Написання вступу до роботи	04.12.2025
8	Написання висновків до роботи	17.12.2025
9	Оформлення списку використаних джерел	18.12.2025
10	Написання анотації	18.12.2025
11	Фінальні корегування роботи, її доопрацювання	19.12.2025
12	Підготовка доповіді до виступу на захисті дипломної роботи	21.12.2025
13	Підготовка презентації до виступу на захисті дипломної роботи	21.12.2025
14	Підготовка до виступу на захисті дипломної роботи	22.12.2025

5. Дата видачі завдання _____

Здобувач вищої освіти

(підпис)

А. Ю. Гребенюк

Керівник роботи

(підпис)

О. А. Баталов

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА
ПОДАННЯ ГОЛОВІ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ
ЩОДО ЗАХИСТУ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Направляється студент Гребенюк А.Ю. до захисту магістерської роботи за спеціальністю 052 «Політологія», на тему: «Україна на світовій геополітичній арені».

Магістерська робота і рецензія додаються.

Директор ННІ філософії, культурології, політології _____ Карпенко І.В.

Довідка про успішність

Студент Гребенюк А.Ю. за період навчання в ННІ філософії, культурології, політології з 2024 року по 2025 рік повністю виконав навчальний план за спеціальністю з таким розподілом оцінок за національною шкалою:

відмінно – %, добре – %, задовільно – %.

Висновок керівника магістерської роботи

Студент Гребенюк А.Ю. виконав магістерську роботу на тему «Україна на світовій геополітичній арені», яка присвячена аналізу місця і ролі України на світовій геополітичній арені.

Керівник магістерської роботи:

кандидат філософських наук,
доцент кафедри політології
ННІ філософії, культурології, політології
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Баталов О.А.

_____ 20__ року

Висновок кафедри про магістерську роботу

Магістерська робота розглянута. Студент Гребенюк А.Ю. допускається до захисту роботи в Екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри політології

Фісун О.А.

_____ 20__ року

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА

Навчально-науковий інститут філософії, культурології, політології

Кафедра політології

ПРОТОКОЛ № 6

засідання кафедри політології

м. Харків «19» _____ грудня 2025 року

Присутні:

Завідувач кафедри – Фісун О.А.

Члени кафедри: _____

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Про допуск до захисту кваліфікаційних (магістерських) робіт здобувачів вищої освіти спеціальності 052 «Політологія».

СЛУХАЛИ:

Наукового керівника – Баталова О.А., який доповів про виконання магістерської роботи студента Гребенюка А.Ю. на тему: «Україна на світовій геополітичній арені». Науковий керівник зазначив, що магістерська робота виконана відповідно до встановлених вимог, є завершеною, має наукову та практичну цінність і може бути рекомендована до захисту в Екзаменаційній комісії.

ВИСТУПИЛИ:

Члени кафедри (пропозицію підтримали).

УХВАЛИЛИ:

1. Допустити студента Гребенюка Артура Юрійовича до захисту кваліфікаційної (магістерської) роботи в Екзаменаційній комісії за спеціальністю 052 «Політологія».
2. Рекомендувати магістерську роботу «Україна на світовій геополітичній арені» до публічного захисту.

Голова засідання

Фісун О.А.

Секретар засідання

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу магістра

здобувача вищої освіти 6-го курсу групи ОПМ-61 денної форми навчання спеціальності 052 – «Політологія» освітньо-професійної програми

«Глобальні студії та світова політика»

кафедри політології ННІ філософії, культурології, політології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Гребенюка Артура Юрійовича

на тему: «Україна на світовій геополітичній арені»

Актуальність теми кваліфікаційної роботи магістра Гребенюка Артура Юрійовича зумовлена необхідністю аналізу місця та ролі України в системі сучасних міжнародних відносин, а також перспектив формування її геополітичної суб'єктності в умовах трансформацій світового порядку. Зміни в сучасному світоустрої, вплив на Україну зовнішніх «центрів сили», пострадянський період «розбудови держави», роззброєння (зокрема, відмова від ядерної зброї), національне та геополітичне самовизначення українського населення, гібридна, а потім і повномасштабна війна Російської Федерації проти України - все це потребує комплексного осмислення.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів з підрозділами, висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаних джерел. Запропонована структура роботи є узгодженою і логічно вибудованою, відповідає меті і завданням дослідження.

У першому розділі автор розглядаються теоретико-методологічні засади аналізу геополітики та суб'єктності держав у міжнародній системі. Розглянуто класичні та сучасні геополітичні концепції, теорії «центрів сили», периферійності та напівпериферійності, а також підходи до розуміння державного суверенітету й національної ідентичності. Автор демонструє володіння теоретичним матеріалом і вміння критично працювати з працями західних та українських дослідників зазначеної проблематики.

Другий розділ присвячено аналізу геополітичного становища України після отримання нею незалежності. Розглянуто наслідки набуття Україною статусу постядерної держави. Досліджено вплив Російської Федерації та західних акторів на формування зовнішньополітичного курсу України, а також обмеження, які виникли у процесі реалізації українських геополітичних інтересів. Автор показує, що пострадянський період характеризувався не лише зовнішнім тиском на Україну, а й внутрішніми проблемами, пов'язаними з самоідентифікацією населення та несформульованістю чіткого стратегічного напрямку руху держави.

У третьому розділі розглядаються наслідки повномасштабного вторгнення 2022 року на місце та роль України у сучасній геополітиці а також наслідки дій зовнішніх «центрів сили».

До недоліків роботи можна віднести певну загальнотеоретичну переважаність окремих підрозділів роботи, що подекуди зменшує частку

висновків. Втім, зазначене зауваження не знижує загального наукового рівня роботи та цілісності дослідження.

Серед переваг роботи слід відзначити високий рівень аналітичної культури автора, комплексний характер дослідження, широку та репрезентативну джерельну базу. Робота написана грамотним академічним стилем, логічно структурована, що свідчить про здатність автора до самостійного наукового мислення.

Таким чином, кваліфікаційна робота магістра «Україна на світовій геополітичній арені» Гребенюка Артура Юрійовича є завершеним, актуальним і науково обґрунтованим дослідженням, яке відповідає вимогам, що висуваються до магістерських кваліфікаційних робіт зі спеціальності «Політологія».

Робота заслуговує на високу оцінку, а її автор є гідним для присвоєння кваліфікації магістра з політології.

Рецензент:

кандидат філософських наук,
професор кафедри соціальних
та гуманітарних наук
Харківського національного
університету радіоелектроніки

(Підпис)

Тіхонова Л.А.
(прізвище та ініціали)

ВІДГУК
наукового керівника
на кваліфікаційну роботу магістра
на тему:
«Україна на світовій геополітичній арені»
Гребенюка Артура Юрійовича,
здобувача наукового ступеня магістра зі спеціальності 052 «Політологія»

Кваліфікаційна робота магістра Гребенюка А.Ю. присвячена аналізу місця і ролі України на світовій геополітичній арені. Особливої актуальності тема дослідження набуває в умовах поточної повномасштабної війни з РФ, в якій Україна виборює право на вільний геополітичний вибір (тобто де-факто на геополітичну суб'єктність – право обирати, до яких «центрів сили» приєднуватись чи не приєднуватись), а також право бути незалежною суверенною державою.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз місця України на світовій геополітичній арені протягом її незалежності: від 1991 р. до 2025 р.

Магістр послідовно виконав такі завдання дослідження:

- розглянув та проаналізував ключові класичні й сучасні геополітичні концепції, визначив можливості їх застосування до аналізу українського геополітичного положення;
- дослідив еволюцію геополітичного статусу України після здобуття незалежності у 1991 році в контексті змін міжнародної системи та впливу зовнішніх центрів сили;
- дослідив роль Сполучених Штатів Америки, Європейського Союзу та інших глобальних акторів у формуванні умов геополітичної суб'єктності України під час війни 2022-? рр.;
- визначив ключові уроки та стратегічні висновки для України в умовах: 1) тривалої повномасштабної війни на виснаження (24 лютого 2026 року буде вже 4 роки від її початку); 2) трансформації сучасного світового порядку (занепад гегемонії США, збільшення чисельності конфліктів між державами у світі, зменшення можливостей для глобального управління світовими процесами, тощо).

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів (у тому числі шести підрозділів), висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаних джерел (60 найменувань, з них 44 – іноземними мовами). Обсяг друкованого тексту – 82 сторінки (загалом, без анотацій – 93).

Суттєвих зауважень до тексту роботи в мене, як у наукового керівника, немає. До несуттєвих можна віднести наступне. Мені видається надмірною акцентуація у третьому розділі (а саме у підрозділі 3.1.) на процесах самоідентифікації українського населення в умовах війни (тобто це процеси формування політичної нації, прозахідний геополітичний вибір населення, тощо). В умовах повномасштабної війни з набагато сильнішим

противником політичний активізм, добровольчий та волонтерський рух й справді продемонстрували надзвичайно важливу роль у 2022 та 2023 роках, але в наступні роки війни на виснаження на перше місце вже вийшли такі фактори, як: наявність значного фінансового ресурсу, розвинутого військово-промислового комплексу, тощо – тобто всього того, від постачання чого ззовні від держав-партнерів Україна є критично залежною (і що безпосередньо впливає на перебіг подій на фронті). Відповідно, мені, як науковому керівнику, хотілось би побачити акцент в роботі саме на цих факторах.

До переваг роботи можна віднести новаторське дослідження місця України на світовій геополітичній арені протягом 1991-2025 років, а також значну кількість авторських аналітичних висновків, зокрема, й такий.

В умовах дії трьох факторів, а саме:

- продовження поточної повномасштабної війни на виснаження;
- відсутності (або обмеженості) зовнішньої допомоги;
- непроведення рішучих та ефективних системних, структурних змін в самій українській державі

українська геополітична суб'єктність є, на жаль, умовною. І з цим висновком я, як науковий керівник, погоджуюсь. На підставі цього та інших висновків роботи можна розробляти конкретні дієві рекомендації для української політичної та керівної «верхівки».

Основні результати кваліфікаційного дослідження були представлені у статті в співавторстві зі мною, науковим керівником, на тему «Україна у сучасній геополітиці», що було подано до друку до наукового видання «Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології. Випуск 48».

Вважаю, що мету та завдання кваліфікаційної роботи було досягнуто. Гребенюк А.Ю. демонструє чудове володіння зазначеною проблематикою і здатність аналізувати як світові геополітичні процеси, так і роль України в них.

Отже, як науковий керівник, я вважаю, що робота Гребенюка Артура Юрійовича заслуговує на оцінку «відмінно», а сам дослідник – на присудження наукового ступеня магістра зі спеціальності 052 «Політологія».

Науковий керівник

кандидат філософських наук,
доцент кафедри політології
ІНІ філософії, культурології, політології
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

(Підпис)

Баталов О.А.
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні основи аналізу України на світовій геополітичній арені.....	9
1.1. Класичні та сучасні міждисциплінарні теорії аналізу геополітичних процесів.....	9
1.2. Методологічний потенціал геополітичних теорій у дослідженні місця України у міжнародній системі.....	19
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2. Еволюція України на світовій геополітичній арені: 1991–2022 рр.....	29
2.1. Геополітична еволюція України: становлення, трансформації та впливові фактори (1991–2014 рр.).....	29
2.2. Україна у геополітичних зламах 2014–2022 років: війна, трансформація та зростання міжнародної суб’єктності.....	42
Висновки до розділу 2.....	52
РОЗДІЛ 3. Україна в новій геополітичній реальності після 2022 року.....	54
3.1. Самоідентифікаційні процеси українського населення в умовах війни та їхній вплив на геополітичний курс держави.....	54
3.2. Зовнішні геополітичні фактори війни в Україні: ослаблення гегемонії США, роль ЄС та глобальні зрушення.....	60
Висновки до розділу 3.....	71
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Станом на 2025 рік Україна як суверенна держава продовжує перебувати у стані визначення свого місця та ролі у великій геополітичній грі, що йде вже не одне десятиріччя. Державність та суверенітет України знову, як і більш ніж 100 років тому, знаходяться під прямою загрозою існування. Українська державність протягом століть набувала різних форм, як в рамках географічного контуру у вигляді кордонів, так і в рамках форм правління. Однак незмінним залишається фактор постійної боротьби за створення та/або збереження власної держави і суверенітету.

Розпад Радянського Союзу надав можливість безкровного здобуття незалежності Україні, тим самим посприявши подальшому пошуку своєї самоідентифікації у межах геополітичної арени як Європи, так і глобальної політики. Україна в обличчі новоствореної політичної системи та громадянського суспільства з моменту набуття незалежності знаходилась у стані певної невизначеності свого напрямку та причетності до конкретного геополітичного “табору”.

Протягом значного часу незалежності Україна знаходилась під впливом внутрішнього тиску (невизначеності суспільства), а також зовнішнього постійного тиску, у тому числі з боку російської федерації. Як результат, молода держава перетворилась на епіцентр зіткнення інтересів глобальних “гравців”, що зумовило першочергове розгортання гібридної війни на території України, а з часом - й повномасштабне вторгнення з боку російської федерації, як “центру сили” у даному регіоні. Так чи інакше, але факт полягає в тому, що територія України завжди була і досі залишається територією, на якій стикаються інтереси різних держав вже протягом багатьох сторіч, що призводить до розгортання бойових дій за панування над цими територіями задля досягнення особистих геополітичних цілей. Політична нестабільність регіону використовується як метод здобуття та встановлення власних інтересів.

Політична невизначеність України щодо руху країни в рамках зовнішньої політики була невід’ємною та формуючою частиною протягом значного часу незалежності, починаючи з 1991 року. Внутрішній розподіл на “Захід” та “Схід” створював ґрунт для розгортання деструктивних політичних рухів, гасл, ідей тощо. Спекуляція довкола мовного питання надавала змогу зовнішнім акторам використовувати відсутність повної консолідації в Україні задля досягнення особистих цілей. Початок відкритого зовнішнього втручання з боку російської федерації у 2014 році став відправною точкою для формування чіткого зовнішньополітичного шляху для держави, а також для консолідації українського суспільства навколо ідеї відмежування від геополітичного, економічного та культурного впливу з боку рф.

Географічне розположення України – це і дар і прокляття водночас, оскільки маючи родючу територію для сільського господарства, а також багату на корисні копалини країну, держава отримала тягар центру тяжіння інтересів міжнародних акторів, що методом зовнішнього постійного тиску створює ті умови, які унеможлиблюють існування в статусі нейтральної країни. Більшу частину незалежності Україна намагалась фактично балансувати між двома сторонами інтересів, між Заходом та Сходом. Дана позиція притаманна багатьом країнам периферії та напівпериферії сучасної світ-системи, оскільки здебільшого лише країни ядра мають ресурси та вплив диктувати умови глобальної геополітичної гри. Однак, хоча положення України й неможливо назвати унікальним, втім геополітична визначеність поставала вкрай складним питанням, яке неможливо було вирішити без різких рішень та турбулентних змін, які вже фактично відбулись.

Розгортання активних бойових дій на території України, спочатку у 2014-2015 рр. і далі у 2022-? рр. з боку російської федерації, створило найбільш сприятливі умови для трансформації та консолідації українського суспільства навколо ідеї відмежування від росії та спрямування руху держави у бік Європи. В середині українського суспільства надалі формується особиста самоідентифікація та врешті чітке бачення напряму розвитку України як держави, у тому числі й в рамках регіональної та глобальної геополітики.

Однак внутрішня консолідація українського суспільства навколо ідей євроінтеграції, зближення з Заходом, не змінює факт тотальної невизначеності України на глобальному геополітичному полі, оскільки досі неможливо визначити кінцевий сценарій закінчення бойових дій та післявоєнної відбудови. Україна як держава має шанси на формування себе в якості сильного геополітичного гравця у регіоні, ототожнюючи своє географічне положення з прикордонною фортецею Європи, що захищає цивілізований світ від навали. Проте реальна геополітична позиція держави формується не суто від внутрішньої самоідентифікації але й від змоги диктувати та транслювати цю позицію на інших акторів.

У 2025 році питання місця України у сучасній геополітиці є актуальним як ніколи, однак лише поетапний аналіз місця України у геополітиці протягом часів незалежності, надасть змогу дійти до чіткого розуміння місця та ролі української держави на геополітичній арені у сучасному світі.

Теоретична основа дослідження. Серед класичних західних теоретиків, чийі ідеї використовуються в роботі, слід відзначити А. Мехена, Х. Маккіндера, З. Бжезинського, І. Валлерстайна, Е. Вілсона. Також необхідно особливо підкреслити значення робіт Т. Кузьо.

З пострадянських, в тому числі вітчизняних, вчених та публіцистів дослідженням геополітичних процесів займались М. Фесенко, А. Шеховцов, В. Степаненко, Я. Пилинський.

Також в роботі використовуються матеріали міжнародних медіа та аналітичних платформ таких як: BBC, Deutsche Welle тощо.

Метою даного дослідження є аналіз місця України на світовій геополітичній арені протягом її незалежності: від 1991 р. до 2025 р.

Досягнення цієї мети потребує виконання наступних **завдань**:

- розглянути та проаналізувати ключові класичні й сучасні геополітичні концепції і визначити можливості їх застосування до аналізу українського геополітичного положення;

- дослідити еволюцію геополітичного статусу України після здобуття незалежності у 1991 році в контексті змін міжнародної системи та впливу зовнішніх центрів сили;
- дослідити роль Сполучених Штатів Америки, Європейського Союзу та інших глобальних акторів у формуванні умов геополітичної суб'єктності України під час війни 2022-? рр.;
- визначити ключові уроки та стратегічні висновки для України в умовах: 1) тривалої повномасштабної війни на виснаження (24 лютого 2026 року буде вже 4 роки від її початку); 2) трансформації сучасного світового порядку (занепад гегемонії США, збільшення чисельності конфліктів між державами у світі, зменшення можливостей для глобального управління світовими процесами, тощо).

Об'єктом дослідження є геополітичні процеси в Україні, Європі та світі в період з 1991 по 2025 роки, що визначають сучасні місце і роль України на міжнародній арені.

Предметом дослідження є місце України на світовій геополітичній арені в період з 1991 по 2025 роки.

Основна дослідницька гіпотеза наступна: Україна як самостійна та незалежна держава протягом років своєї незалежності від 1991 по 2025 роки знаходиться у стані геополітичної турбулентності, на що значним чином впливають зовнішні фактори, у т.ч. вплив російської федерації.

Наукова новизна дослідження полягає в новаторському дослідженні місця України на світовій геополітичній арені протягом 1991-2025 років і формулюванні, за умови продовження поточної повномасштабної війни на виснаження, умовності української суб'єктності в ситуації: 1) відсутності (або обмеженості) зовнішньої допомоги та 2) непроведення рішучих та ефективних системних, структурних змін в самій українській державі.

Понятійно-категоріальний апарат: геополітика, геополітична система, геополітичний простір, геополітичний актор, геополітична суб'єктність, національна ідентичність, політична нація, самоідентифікація, державний

суверенітет, стратегічна автономія, зовнішньополітичний курс, баланс сил, політика стримування, регіональна безпека, глобальна безпекова архітектура, світ-системний підхід, світова система, центр, напівпериферія, периферія, гегемонія, цикли гегемонії, системна криза світового порядку, трансформація світової системи.

Структура дослідження. Дипломне дослідження складається зі вступу, трьох розділів (у тому числі шести підрозділів), висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаних джерел (60 найменувань, з них 44 – іноземними мовами). Обсяг друкованого тексту – 82 сторінки (загалом, без анотацій – 93).

Основні **результати** кваліфікаційного дослідження були представлені у статті в співавторстві з науковим керівником Баталовим О.А. на тему «Україна у сучасній геополітиці», що було подано до друку до наукового видання «Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології. Випуск 48».

РОЗДІЛ 1.

Теоретико-методологічні основи аналізу України на світовій геополітичній арені

1.1. Класичні та сучасні міждисциплінарні теорії аналізу геополітичних процесів

Геополітика, як частина політологічного інструментарію дослідження та вивчення політичних процесів, є доволі складною та багатшаровою науковою дисципліною. Складність геополітики передусім передбачає той факт, що нерідко суто наукові дослідження тих чи інших геополітичних процесів та явищ, використовують задля досягнення, виправдання або обґрунтування своїх персональних політичних упереджень.

Термін “геополітика” насправді є доволі молодим, оскільки був введений шведським політологом Рудольфом Челленом ще у 1899 році для позначення зв'язку між географією та політикою. Першочергово геополітика - це політологічний інструмент аналізу зовнішніх та внутрішніх чинників, у обличчі політичних процесів та географії цих процесів, що надає змогу визначення та вивчення зовнішньополітичного стану, місця та ролі окремо обраної країни. [1]

Проте, як вже було вище зазначено, геополітика як науковий інструмент відразу почала набувати відтінків оціночних суджень та “необхідних” концепцій певним акторам. Таким чином геополітика як частина політології доволі швидко перетворилось на інструмент досягнення власних інтересів. Від того, на наш погляд, є необхідним дослідження основних концепцій та підходів до геополітики і визначення понятійно-категоріального апарату задля чіткого встановлення існуючих концепцій геополітичного аналізу, що передусім створить умови та надасть певний інструментарій задля дослідження та визначення місця України у сучасній геополітиці.

Геополітичний аналіз як інструмент політологічного дослідження набув відповідних концепцій та підходів до визначення ролі та місця регіонів у глобальній картині світу. Здебільшого різність концепцій та підходів дослідження полягає у визначенні конкретного чинника (географічного, економічного, культурного тощо) як визначного у формуванні та наданні переваг того чи іншого геополітичного регіону. Загалом *класичні теорії* зосереджуються на аналізі просторових та територіальних факторів, що врешті і визначають можливості та обмеження для держав у міжнародній системі.

Також слід зазначити той факт, що геополітичні концепції почали формуватись в епоху індустріалізації, колоніалізму та перших глобальних конфліктів, тобто були певною спробою надати відповідь на нові кризи та виклики. Класичні теорії і досі залишаються засадничими інструментами для розуміння логіки просторової політики держав. Саме тому у цьому підрозділі буде розглянуто основні класичні геополітичні теорії а саме - теорія *Хартленду* Гелфорда Маккіндера, а також концепція *морської сили* Альфреда Тейєра Маана.[2] Фактично ці концепції стали загально визначеною основою для геополітичного аналізу, і досі залишаються актуальними. [3]

Попри той факт, що теорії Маккіндера та Маана були сформульовані понад століття тому, актуальність теорій не лише не зменшується а навіть навпаки - сучасні геополітичні виклики посилюють актуальність даних теорій. Зіткнення глобальних інтересів, загострення конфліктів, зміна балансу сил, гібридні війни та конкурентна боротьба за ресурси відбуваються за логікою, яку передбачали ще засновники геополітики. Для нас це створює підстави говорити про універсальність і фундаментальність цих підходів. Тобто, не дивлячись на історичну віддаленість моменту виникнення класичних концепцій - класичні геополітичні теорії продовжують зберігати аналітичну силу та актуальність. Їхня перевага полягає не в передбаченні конкретних конфліктів, а в здатності окреслювати стратегічні просторові рамки і виявляти геополітичні “важелі” впливу.

Показовим є той факт, що ідеологи російського неоімперіалізму, зокрема Олександр Дугін, також активно звертаються до теорії Хартленду Маккіндера. У їхній інтерпретації Росія постає як певний природний центр євразійського простору, а Україна, відповідно як ключ до збереження чи втрати контролю над ним. Хоча така інтерпретація є політично ангажованою і служить виправданню агресії, сам факт звернення до теорії свідчить про її продовжувану актуальність у стратегічному дискурсі.

Як вже було зазначено, теорія Хартленду виникла у відповідь на зміни та кризи, що відбувалися у світовій політичній системі на початку XX століття. Цей період визначається перш за все інтенсивним розвитком континентального транспорту, зокрема залізничних мереж у Російській імперії, Китаї та Центральній Азії. Як результат, на думку Маккіндера, це і змінило характер глобального стратегічного суперництва, яке до того базувалося на перевазі морських держав, зокрема Великої Британії.

Раніше стратегічне домінування забезпечувалося здебільшого флотами, колоніями та контрольованими морськими шляхами. Проте розширення транспортної інфраструктури в глиб континентів стало “game changer” та створило потенціал для формування потужних сухопутних імперій. Маккіндер вважав, що у цьому створюється фундаментальний зсув у глобальному балансі сил. Окрім цього, Британська імперія втрачала абсолютну перевагу, а натомість в центрі Євразії зростала міць Російської імперії як потенційного геополітичного суперника. Однак хоча й Російська імперія доволі швидко (в контексті моменту формулювання теорії Маккіндера) припинила своє існування - в рамках концепції Хартленд, а саме ідея, залишалась актуальною враховуючи появу нового геополітичного гравця - СРСР.

Якщо розглядати більш детально саму теорію, то концепція “Хартленду” пропонує аналіз геополітичного простору в якому існує територія, яку Маккіндер окреслював як «географічну вісь історії». До неї входили внутрішні території Євразії території, що охоплювали сучасну частину Росії, Казахстану, Центральної Азії та частково України.

За Маккіндером, саме ця зона володіє найвищим потенціалом для формування світового домінування, оскільки вона:

- захищена від морського вторгнення;
- має значний просторовий ресурс;
- володіє природними багатствами;
- здатна підтримувати незалежну економічну систему.

Також, Маккіндер запропонував трирівневу модель геостратегічного простору, у якому:

- 1) Хартленд - це серцевинна земля;
- 2) Внутрішній півмісяць (Inner Crescent) - це вже периферійні континентальні зони, такі як-от Східна Європа, Близький Схід, Китай;
- 3) Зовнішній півмісяць (Outer Crescent) - це маються на увазі морські держави (Британія, США, Японія).

Сформульовану особисту геополітичну логіку Маккіндер окреслив знаковою тезою, що характеризує його погляди та загалом суть цієї концепції: *“Хто контролює Східну Європу - той контролює Хартленд; Хто контролює Хартленд - той контролює Світовий острів (Євразія + Африка); Хто контролює Світовий острів - той контролює світ.”* Тобто, теорія “Хартленду” відображає класичний підхід до геополітики як просторової боротьби за владу [3, с. 436].

Географія у цьому випадку постає як не змінна, але врешті визначальна сила в міжнародній політиці. Фактично, можна зазначити, що концепція виведена Маккіндером - стала реакцією на зміщення парадигми - від морської сили до континентальної, і водночас, так би мовити, деякою спробою попередити про небезпеку посилення суходільних імперій.

Вплив теорії “Хартленда” вкрай складно переоцінити. Ідеї Маккіндера фактично стали базисом геополітичного аналізу та лягли в основу стратегічного мислення на Заході у XX столітті. Більш того, ідеї Маккіндера розвивались і врешті були адаптовані і трансформовані в різних геополітичних школах - від

американських теоретиків (зокрема, Ніколаса Спідмена, Генрі Кіссінджера) до радянських і російських геополітиків.

Також цей вплив концепції “Хартленда” чітко простежується у період Холодної Війни, під час протистоянні двох наддержав - США та СРСР. Як результат - контроль над Євразією, а особливо над прикордонними зонами - тобто над Східною Європою, Близьким Сходом, Афганістаном - розглядався як ключ до домінування у глобальній системі. Також дана концепція стала підґрунтям для побудови інших геополітичних теорій або принаймні створила запит на вивчення геополітичних процесів в рамках сформульованих концепцій.

Однак, Після завершення “холодної війни” у 1991 році та розпаду Радянського Союзу постала вже абсолютна нова геополітична реальність коли Сполучені Штати залишились єдиною наддержавою у міжнародній політичній системі, а простір Євразії - з фактично найбільшого геостратегічного регіону планети - став відкритим для нового впливу та територією повною геополітичних криз на пострадянському просторі. У цих умовах постала необхідність у переосмисленні глобальної стратегії, яка дозволила б США закріпити своє лідерство та запобігти появі нового суперника, особливо в межах Євразійського континенту.

Важливим фактом є те, що Збігнєв Бжезінський - американський політолог а також радник з національної безпеки президента США Джиммі Картера, що вочевидь сприяло на формулювання його геополітичної концепції. У 1997 році Бжезінський видає свою працю “The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives”. У ній він представляє Євразію як головну геополітичну арену сучасності - “велику шахівницю”, на якій змагаються світові сили.

Бжезінський також (як і Маккіндер) поділяє геополітичний простір на конкретні сфери, де ядром основних геополітичних подій - є Євразія. Загалом, на думку Бжезінського, загальне геополітичне панування у світі, форма геополітичного панування (тобто який саме режим панує) - залежить від

здатності США контролювати та впливати на процеси в Євразії. Але слід в такому разі зазначити, що за цією логікою загальне геополітичне панування у світі залежить і від здатності інших глобальних акторів контролювати та впливати у Євразії [4, с. 51].

Бжезінський обґрунтовує стратегічну важливість Євразійського регіону через наступні критерії:

- Цей регіон має найвищу концентрацію людських, економічних і військових ресурсів;
- Також, це територія, що є простором для потенційних геополітичних коаліцій, які можуть загрожувати американській гегемонії;
- Регіон, що історично був ареною великих імперій і конфліктів.

Бжезінський розглядає Євразію через призму “шахівниці”. За його концепцією - кожна держава або регіон є “фігурою” або “полем”, важливим зі своїми особистими характеристиками, цілями та роллю а також зі своїм конкретним місцем. За Бжезінським існує три типи держав: *Головні гравці* - це росія, Китай, Німеччина, Франція, Індія; *Геополітичні осі* - це не наддержави, де домінуючі країни у загальному геополітичному просторі, але це країни, що які особливі своїм положенням і саме тому без них неможливе стратегічне домінування у регіоні. *Країни-”транзитери”* або “вузли впливу” - це країни які фактично не здатні впливати на свій геополітичний стан, не в праві диктувати правила “гри”, знаходяться у стані постійного лавірування між *Головними гравцями* і тому є лише фактично простором перетину інтересів.

Але слід зазначити важливий факт - для Бжезінського глобальне лідерство США не є першочерговою та повноцінною ціллю, а радше для нього це ефективний інструмент для забезпечення стабільного і керованого світового порядку, що відповідає його особистим ліберальним цінностям.

Також, на відміну від класичних геополітиків початку XX століття (як наприклад Маккіндер), Бжезінський усвідомлював важливий елемент нової геополітичної парадигми, а саме - зміну характеру впливу у XXI столітті. Прямий контроль, колоніальні адміністрації чи окупація - втратили свою

ефективність, застарілі стратегії лише б послаблювали ресурсно Сполучені Штати або інші країни, що борються за геополітичний вплив та владу. Натомість, США мають діяти через [4, с. 73]:

- військову присутність (це бази та флот);
- економічну взаємозалежність від Сполучених Штатів;
- інформаційну політику та м'яку силу через ЗМІ та медіа;
- інституційні рамки - НАТО, ЄС, Світовий банк, МВФ, ВТО.

Даний підхід та погляд створює нову парадигму та призму аналізу геополітичної стратегії та простору під назвою: “Постімперська геополітика”. Фактично за цією новою парадигмою фізичний контроль замінюється системним виваженням впливом, що має важелі у обличчі військової міці та інституціонально-економічної влади, та держави, у той же час, стають частинами глобальної гри, навіть не усвідомлюючи цього.

Ключова ідея, що проходить червоною ниткою через усю концепцію Бжезінського - це небажаність появи єдиного домінуючого гравця в Євразії. За його думкою Євразія має бути самостійною але відносно самостійною. Повертаючись до зазначених критеріїв - США мають виступати у ролі “дирижера”, що контролює геополітичну ситуацію в Євразії застосовуючи важелі впливу: економічна залежність від Штатів, присутність військового контингенту, посилення інституційних гравців як НАТО. Завдяки цьому підходу Сполучені Штати будуть залишатись у позиції деякої ізоляції (яка є актуальною з моменту набуття незалежності) але у той же час залишати свій вплив у рамках великої геополітичної гри.

У цьому контексті, на думку Бжезінського:

Китай - має залишатись регіональним гравцем, залученим до глобального ринку, але обмеженим інституційно.

Росія - або стане частиною “плюралістичної Європи”, або залишиться джерелом нестабільності, яку треба стримувати.

Індія, Туреччина, Іран - “потенційні фігури другої лінії”, баланс яких США мають уміло використовувати проти інших центрів сили.

Така позиція передбачає те, що неперервна дипломатична, економічна та інформаційна взаємодія - це найкращий спосіб управління регіональними акторами і водночас інструмент підтримання гегемонії без імперського тиску.

Можна визначити, що унікальність підходу Бжезінського полягає в тому, що він мислить Євразією не як сукупністю держав, а як цільним структурованим простором, де відносини мають свою особисту просторову логіку. У його підході немає “центрів сили” у традиційному сенсі - натомість є транзитні простори, “мости” і “ворота”. Балкани, Кавказ, Центральна Азія це не лише географічні регіони, а і у той же час вузли трансформацій і впливу.

Тобто, Бжезінський глибоко розуміє значення м’якої сили - культури, технологій, інституцій, стандартів. На його думку США мають підтримувати свій контроль через культуру, через створення самого бажання ототожнювати себе із “західним світом”. І ми бачимо, як захоплення через культуру виховує цілі покоління, що бажають емігрувати на Захід та будувати там своє життя.

Також, додатково буде важливим приділити увагу теорії світ-системі І. Валлерстайна. Світ-системна теорія Валлерстайна формально не належить до класичних геополітичних теорій, його першочерговою метою був аналіз саме більш структурних закономірностей розвитку глобальної системи. Однак, навіть враховуючи відсутність прямого геополітичного фокусу, світ-системна теорія має вкрай важливе значення для розуміння сучасних і геополітичних процесів також. Теорія дозволяє розглядати зовнішньополітичні процеси як елемент єдиної системи, в якій геополітична поведінка держав вибудовується відповідно до їхнього положення, у структурі (місця і ролі в рамках дипломної роботи).

В рамках світ-системного підходу держава перестає бути суто автономним актором у виборі своєї геополітичної стратегії, і натомість держава є частиною загальної світової системи, та її зовнішня та внутрішня політика значною мірою вибудовується відповідно до місця держави у загальному поділі праці між центром, напівпериферією та периферією. Тобто, таким чином, геополітика у світ-системній інтерпретації не зводиться лише до контролю територій або

військово-стратегічного потенціалу держави, а як би є одночасно похідним проявом внутрішніх процесів в державі.

Врешті цей важливий аспект робить світ-системну теорію дійсно важливою в рамках дослідження процесів сучасної геополітики. У ХХІ столітті геополітичні конфлікти виходять за звичні рамки і загалом не завжди можуть бути пояснені суто через призму територіального експансіонізму чи класичного балансу сил. Враховуючи процеси глобалізму, конфлікти дещо частіше виникають у точках структурної напруги світової системи тобто у зонах напівпериферії.

І саме в цьому сенсі світ-системна теорія розширює аналітичні можливості для вивчення геополітичних процесів та окремих кейсів. Тобто, теорія поєднує логіку і класичних геополітичних теорій і паралельно з цим логіку історичних циклів розвитку світового порядку. Географія у такому підході досі залишається вкрай важливою, проте вона більше не є визначальною сама по собі, бо вона функціонує у взаємодії з цілою кількістю додаткових внутрішніх та зовнішніх соціально-політичних та економічних процесів.

Певно, що однією з найбільших переваг світ-системної теорії є її увага до фаз системної стабільності та криз. Валлерстайн визначає, що світова система постійно, з певною періодичністю входить у фази глибокої нестабільності, коли попередні механізми перестають працювати, і паралельно з цим пануючий гегемон втрачає здатність підтримувати порядок. І саме у такі періоди знову зростає значення геополітики, бо в ці турбулентні періоди дедалі більше зростає конкуренція за ресурси, за нові сфери впливу, за право будувати нові правила гри, загалом ті процеси, що існують завжди але у цей період переходять у відкриту форму. Тобто геополітичні конфлікти постають не як випадкові події, а як симптоми глибших структурних змін.

І в рамках цієї магістерської роботи застосування світ-системної теорії є реально важливим. Перш за все тому, що вона дозволяє розглядати місце України більше ніж суто у регіональному балансі сил Східної Європи, за цієї теорією Україну можливо розглядати у контексті трансформації загалом всієї

глобальної системи. Додатково, світ-системний підхід доповнює інструментарій, для аналізу місця України в геополітиці. А також, поміж тим, ця теорія дозволяє пов'язати питання геополітики з складним внутрішнім процесом формування національної ідентичності в Україні, оскільки позиція держави у світ-системі безпосередньо впливає на характер політичної нації та рівень її суб'єктності.

1.2. Методологічний потенціал геополітичних теорій у дослідженні місця України у міжнародній системі

Важливість та значущість будь-якої теорії або концепції визначається передусім актуальністю останньої в рамках сучасних викликів. У контексті геополітичного аналізу актуальність визначається релевантністю застосування теоретичних засад на сучасність. Складність полягає перш за все у постійній нестійкості та змінності геополітичної картини світу. Однак, як вже було зазначено раніше, концепції Маккіндера та Бжезінського досі залишаються актуальними і такими, яких застосовують задля аналізу сучасної геополітики в рамках практичного застосування. Таким чином, логічним продовженням першого підрозділу в рамках другого - є спроба аналізу України як геополітичного суб'єкту в рамках світової геополітики.

Якщо підсумувати: головною метою даного підрозділу здебільшого - є спроба продемонструвати, яким чином теоретичні конструкції Маккіндера і Бжезінського дозволяють пояснити динаміку, кризи та стратегічні зсуви, що характеризували місце України в європейській і світовій геополітичній системі.

Застосовуючи концепцію “Хартленду”, доцільним буде інтерпретувати Україну як один із ключових просторових “вузлів”, яка врешті відіграє вирішальну роль у формуванні стратегічного балансу сил у Євразії. Повертаючись до логіки Маккіндера, ми бачимо, що контроль над Східною Європою, зокрема над Україною, відкриває доступ до центрального простору континенту - до Хартленду, як наслідок, це дозволяє формувати або стримувати континентальну гегемонію.

Ця логіка чітко простежується в політиці Російської Федерації щодо України, починаючи з 1990-х і особливо після 2004 року. Це обумовлено географічним розположенням України. Переважна більшість її територіальної площини - це рівнини, що простягаються до самих Уральських гір. Відповідно західні території України є певною “брамою” що відкриває доступ з Європи до Азії. Саме від українських Карпат і далі на схід простягається територія, що у

воєнно-стратегічному розумінні є благосприятливою та зручною для проведення наступу на територію російської федерації. Тобто протягом років існування російської держави (у тій чи іншій формі правління) стратегічно важливим було - збереження контролю над рівниною площиною та “брамами” до Європи та Азії. Унаслідок історичних процесів саме на цьому просторі постала українська держава [5, с. 9].

У свою чергу, у концепції “Великої шахівниці” Україна постає не просто як об’єкт контролю з боку сторонніх акторів, а як “геополітична вісь”, зміна орієнтації якої здатна трансформувати стратегічний баланс у Євразії. Також, слід виокремити той факт, що Бжезінський розглядає Україну як потенційного гаранта ліберального порядку у східноєвропейському регіоні, або ж, у разі втрати її незалежності та проєвропейського курсу - як певну точку геостратегічного прориву авторитарних сил. Тому саме в межах концепції Бжезінського особливу увагу приділено конкурентній грі між гравцями за вплив на “вісь”, де Україна є однією з центральних фігур а не лише територією, що контролює більш сильний “гравець”. Тобто, за Бжезінським українська державність є складовим фактором загальної стабільності та впливу на геополітичну картину європейського регіону.

У рамках концепції “Хартленду” територія України розглядається перш за все як одна з ключових частин зовнішнього периметру визначеної території як “серцевина земля” Євразії. Бжезінський зазначає, що без контролю над цією територією жодна держава не зможе претендувати на домінування в геополітичному ядрі. Як було вже зазначено, ще Маккіндер наголошував на тому, що: “Хто контролює Східну Європу - той контролює Хартленд”, і в цьому сенсі Україна, як держава, виявляється, що розташована на перетині Центрально-Східної Європи та внутрішнього ядра Євразії, і врешті займає визначальне стратегічне положення, що за концепцією Бжезінського, що за концепцією Маккіндера, що лише більше постає аргументом у визначенні української держави як стратегічно - вирішальної в рамках геополітичної гри [6, с. 80].

Розпаду Радянського Союзу, 1991 рік, Україна постає не лише як нова національна держава, а як територіальний виклик для нової Росії, котра втративши контроль на українськими землями - втратила прямий контроль над південним заходом свого так званого “імперського кільця”. Нова форма правління обох держав (України та Росії) певно що створювала деякі надії і на новий формат їхнього співіснування. Комуністичний режим повалений, СРСР проголошується, новою російською владою, як диктаторська держава, на чолі Росії постає новий президент Борис Єльцин. Створювалось враження, наче Росія намагається будувати державу без посилення на свою імперськість та зазіхання на державність сусідніх країн. Принаймні ще довгий час, навіть В. Путін наголошували на нераціональності посилення на свою імперськість.

Однак вже у 1990-х роках стало зрозуміло, що свої сфери впливу Росія залишати не збирається. Попри зовнішню декларацію мирного співіснування, Росія розглядала Україну як частину “історичної Росії”. І саме через це вона зберігала значний вплив вже всередині самої України, не лише в рамках суто політичних але і в енергетичній, інформаційній, мовній та культурній сферах. Слід зазначити, що у цей період Україна ще не мала чітко визначеного геополітичного курсу.

Це була молода держава без достатнього досвіду самостійного управління та вирішення своєї долі, не кажучи вже про факт нового, невідомого до цього, капіталістичного напрямку. Суспільство фактично не було готово до капіталістичних рамок управління державою, що в результаті обумовило собою розростання олігархату, бідності та систематизованої корупційної системи.

Проте в рамках геополітичного простору Україна робила спроби “вижити” як самостійна країна, фактично реалізуючи багатовекторну політику (зокрема за часів президента Леоніда Кучми), що врешті і відповідало її об’єктивному розташуванню між Заходом і та Сходом, або між Заходом та Хартлендом Маккіндера.

Загалом Україна як держава з моменту проголошення незалежності пройшла через чотири умовні етапи:

- *Україна як невизначений буфер (період 1991 - 2004 роки):* фактично це період коли українське суспільство проходило етап визначення свого геополітичного курсу та робило перші спроби побудови демократичного режиму, що врешті трансформувалось у боротьбу проти авторитарного режиму Кучми у 2004 році в рамках “Помаранчевої Революції”
- *Спроба вийти зі статусу буферної зони (2004 - 2013 роки).* Етап, що відзначився великими надіями та ще більшими розчаруваннями. Політична еліта була неспроможна до єдності, що лише послабило результативність будь-яких спроб на реформування державної системи, та навпаки посилювало недовіру до “помаранчевих” що врешті надало змогу про-російським силам набрати більшої підтримки. Однак 2004 рік фактично був першою масштабною спробою українського суспільства переналаштувати геополітичний вектор на Захід, порушивши «континентальну гравітацію» Хартленду.
- *Відкрите перегрупування впливу (2014 - 2022)* . 2014 рік - точка неповернення в хартлендівській логіці. Революція Гідності й підписання Угоди про асоціацію з ЄС означають фактичний вибір України на користь Західного геополітичного поясу. Для Росії це означає втрату буфера, який стримує експансію Заходу у «серцевину» Євразії.
- *Від гібридної фази до прямого змагання за контроль над простором.* Повномасштабне вторгнення 2022 року є демонстрацією останньої спроби утримати ключову територію, яку Маккіндер ще століття тому визначив як «ворота у серце континенту». Контроль над Україною - це питання існування Росії як імперського ядра.

Також, якщо звертатися до системного підходу Іммануїла Валлерстайна для аналізу геополітичного становища України то це дозволить розглянути проблематику геополітичного місця України ще більш у ширшому контексті глобальних структурних змін. Як вже було зазначено, світ-системна теорія використовується більш як інструмент, що доповнює класичні та сучасні

геополітичні теорії, та загалом дозволяє дещо глибше осмислити взаємозв'язок між внутрішніми трансформаціями та зовнішнім позиціонуванням держави.

З позицій світ-системного аналізу Україна протягом тривалого часу перебувала у статусі суто напівпериферійної держави з певними ознаками периферійності. Протягом всієї незалежності, Україну переслідувала постійна економічна залежність, слабкість інституцій, нестабільність політичної системи та зовнішній вплив з боку сильніших акторів, що врешті і зумовлювало обмежену суб'єктність у міжнародній системі. Водночас, очевидним є те, що географічне положення України, демографічний потенціал цивілізаційна приналежність до європейського простору створюють це реальні можливості та потенціал, що слугують як об'єктивні передумови для взагалі іншої траєкторії розвитку.

Загалом, завдяки світ-системному підходу ми отримуємо можливість, яка дозволяє інтерпретувати геополітичну турбулентність України після 1991 року як частину процесу боротьби за зміну власного місця у глобальній ієрархії. Політика балансування між Заходом і росією, відсутність стабільного зовнішньополітичного курсу, періодичні кризи та революції це суто наслідок незавершеного переходу між різними позиціями у світ-системі. І загалом, цьому контексті геополітичні рішення України стає можливим розуміти, як результат зовнішнього тиску, та внутрішньої незрілості політичної нації і паралельно з тим відсутності чітко сформованої ідентичності.

Особливої аналітичної цінності світ-системна теорія набуває вже більше у контексті подій саме після 2014 та 2022 років, коли розпочались активні загострення в рамках світової безпекової системи. Повномасштабна війна росії проти України має бути розглянута як один із ключових каталізаторів глобальної системної кризи. Використовуючи теорію Валлерстайна, ми розуміємо, що сучасна світова система знаходиться у реальній та активній фазі нестабільності, що напряду пов'язано із послабленням попереднього гегемона (Сполучених Штатів) та руйнуванням усталених механізмів міжнародної

безпеки. У таких умовах напівпериферійні держави, зокрема Україна, опиняються у самому епіцентрі системних зламів.

Тобто, додатково застосовуючи світ-системний аналіз Валлерстайна, ми можемо зазначити, що місце України у сучасній геополітиці постає не наперед визначене, це лише суто результат динамічної взаємодії між світовими структурними змінами та своїм внутрішнім, складним та структурним процесом формування української політичної нації. Війна виступає не стільки вирішальним фактором сама по собі, скільки зовнішнім каталізатором, і цей каталізатор доволі різко прискорює внутрішні трансформації та змушує державу визначатися зі своїм стратегічним курсом.

Загалом геополітичні виклики та події на території України лише більше підтверджують актуальність та долучність використання теорій Маккіндера та Бжезінського в рамках аналізу геополітичного місця та ролі України як самостійної держави. Обидві концепції врешті дозволяють чітко визначити Україну не лише як периферійного гравця та незначної складової загальної геополітичної картини. А все ж як важливий стратегічний вузол, від якого безпосередньо залежить розподіл впливу між Росією, Заходом та іншими глобальними акторами [7, с. 2597].

При цьому використання цих теорій надає змогу не лише для того щоб описати хронологію подій, а й задля того, щоб виявити закономірність конфліктів, динаміку інтеграційних і дестабілізаційних процесів, а також зрозуміти логіку протидії з боку провідних міжнародних сил.

Висновки до розділу 1

Отже, як висновок можливо визначити, що проведений у межах першого розділу аналіз дозволяє зробити низку загальних узагальнень і концептуальних висновків, які є певним фундаментом та мають принципове значення для подальшого дослідження місця України у світовій геополітиці в період з 1991 по 2025 роки.

Насамперед треба зазначити, що геополітика як науковий напрямок і практичний політологічний інструмент для аналізу міжнародних відносин має притаманно високу здатність адаптуватися до трансформацій глобального геополітичного порядку у світі. Незважаючи на кардинальні зміни, що відбулися після завершення Другої світової та холодної війни і врешті розпаду СРСР а разом з ним біполярної системи - базові просторові закономірності, закладені ще у класичних працях Гелфорда Маккіндера та Альфреда Маана, демонструють той факт, що вони і досі залишаються дієвими в умовах сучасної багатополюсної реальності.

В результаті детального розгляду класичних геополітичних концепцій створило чітке розуміння того, що саме ідеї про розподіл сфер впливу на основі контролю над ключовими просторами та комунікаційними вузлами лягли в основу вже врешті усіх подальших стратегічних моделей. Розглянутий у першому розділі Хартленд Маккіндера чітко окреслив значення Східної Європи як «ключа» до домінування в центрі Євразії, що в результаті створює чітке розуміння та пояснює таку стабільну увагу великих держав до території України упродовж усієї її незалежної історії та навіть до цього часу.

Також важливим елементом загальної аналітичної роботи першого розділу було також ознайомлення і з сучасними геополітичними підходами, зокрема з моделлю «Великої шахівниці» Збігнєва Бжезінського. Аналіз даної моделі продемонструвало те, що у XXI столітті геополітика дедалі більше поєднується з категоріями м'якої сили, інформаційного впливу та економічного стримування.

Тим не менш, просторовий вимір, як і раніше, залишається базовим каркасом усіх стратегічних конструкцій. Бжезінський, спираючись на класичну школу та загальні концепції геополітики, конкретизував її під сучасні умови глобалізації та постбіполярності. Україна у його моделі чітко визначається як «геополітична вісь» - тобто як та держава, зміна зовнішньополітичного курсу якої може радикально змінити баланс сил у всій Євразії і врешті виклики ХХІ ст. демонструють лише підтвердження даної концепції та її фактично ще більшу та зростаючу актуальність паралельно з постійним зростанням геополітичної напруги у регіоні.

Аналіз теоретичних підходів не був самою ціллю, оскільки фактично головним завданням цього розділу було обґрунтування їх практичного застосування для дослідження українського кейсу. З цієї позиції другий підрозділ слугував як певне підтвердження того, що як теорія Хартленду, так і концепція «Великої шахівниці» дають реальні пояснювальні рамки для інтерпретації ключових подій української історії останніх трьох десятиліть та трактування логіки її геополітичних викликів. Показовим є те, що упродовж усього періоду з 1991 року Україна перебувала у фокусі постійної боротьби за вплив між континентальною силою (Російською Федерацією) та державами морського поясу (США, НАТО, Європейський Союз).

Розгляд етапів від проголошення незалежності, Будапештського меморандуму, багатовекторної політики часів Л. Кучми, Помаранчевої революції та до Революції Гідності і повномасштабної війни 2022 року доводить, що усі переломні події сучасної української історії мають просторове та закономірне пояснення.

Україна послідовно трансформувалася від умовного буфера між Заходом та Сходом, до активного гравця на східному фланзі Європи. Це означає, що в реальній політиці спрацював хартлендівський закон: втрата контролю над Східною Європою для РФ означає втрату впливу в центрі Євразії до того ж на боці саме “Західного табору”. Водночас дії США та НАТО повністю

відповідають логіці зовнішнього «півмісяця» у схемі Маккіндера, який прагне заблокувати розширення континентальної сили.

Не менш чітко це підтверджує і модель Бжезінського. Україна дійсно є «геополітичною віссю» - при її демократичному виборі і прозахідному курсі фактично Кремль втрачає перспективу відновлення імперського статусу оскільки без України - росія не імперія.

Фактично вторгнення 2022 року стало конкретним доказом того, наскільки критичною є ця територія для реалізації континентальних амбіцій Москви. При цьому теорія «Великої шахівниці» підкреслює ще один важливий момент а саме те, що українська територія є не лише географічним простором для конфлікту або тимчасового буферу. Це простір для конструювання нового безпекового порядку. Сучасна війна показала, що Україна стає точкою об'єднання трансатлантичного світу та у той же час каталізатором відновлення ролі НАТО як потужного гаранта безпеки у Європі. Оскільки вочевидь новітні виклики, що були викликані повномасштабним вторгненням, оголили важливу проблему - неготовність Заходу до відкритого збройного конфлікту навіть не в рамках суто технічного, а морально-психологічного.

Додатково з цим не світ-системний аналіз І. Валлерстайна доповнює ґрунт та закладає додаткову основу для подальшого аналізу в рамках дипломного дослідження, оскільки фактично надає можливість розширити розуміння внутрішніх та зовнішніх політичних процесів, які впливали та впливають на місце і роль України в сучасній геополітичній системі. Оскільки таким чином ми отримуємо можливість доходити до них висновків, що геополітичні зміни України не є суто окремим регіональним процесом, а це частина глобального етапу перебудови загальної світової системи.

Також, до того, проведений аналіз підкреслює, що Україна у ХХІ столітті остаточно перестала бути лише буфером чи об'єктом протистояння. Її просторове положення поступово трансформується у реальний фактор суб'єктності. Парадоксально, що цьому сприяла саме імперіалістична політика москви, яка була спрямована саме на протилежний результат.

Підсумовуючи, можна констатувати: класичні та сучасні геополітичні концепції дають повноцінну аналітичну рамку для розуміння місця України у системі міжнародних відносин і будуть надалі використані як методологічна основа для наступних розділів дослідження. Їхнє прикладне застосування відкриває можливість детальніше осмислити еволюцію геополітичної ролі України, оцінити вплив міжнародних гравців, виокремити виклики і потенційні сценарії розвитку у середній а також у довгостроковій перспективі.

.

РОЗДІЛ 2.

Еволюція України на світовій геополітичній арені: 1991–2022 рр.

2.1. Геополітична еволюція України: становлення, трансформації та впливові фактори (1991–2014 рр.)

Розглянута проблематика першого розділу надає можливість дійти висновків, що геополітична роль українських територій є визначною у формуванні, як мінімум, картини європейського континенту та такою, що продукує загальний характер соціально-політичних подій у регіоні і не тільки, оскільки події повномасштабного вторгнення з боку рф продемонструвало і той факт, що зміни у геополітичній картині на території України мають вплив далеко за кордонами лише європейського простору.

Аналіз класичних теорій геополітики сформував розуміння того, що отримавши незалежність Україна як держава була приречена або на повне знищення своєї суб'єктності (і поступ територій міг навіть бути не обов'язковим, приклад Білорусі) або на повну трансформацію як на повноцінного суб'єктного геополітичного гравця, оскільки так чи інакше Україна знаходилась у сфері геополітичних інтересів москви з самого моменту здобуття нею незалежності. Однак сама трансформація несе в собі розуміння всього процесу тотального перетворення українського соціуму на свідому націю, що збудувала ефективне громадянське суспільство.[8, с. 48]

Враховуючи фактор сусідства з країною що має імперіалістські амбіції а також відсутність вдалого досвіду побудови ефективної держави, українське суспільство вийшла на шлях болісного та довгого реформування та зміни свого особистого самовизначення та врешті на шлях боротьби за свою незалежність і становлення як геополітичного суб'єкта поступово виходячи з позиції геополітичного об'єкта.

Саме тому другий розділ буде сфокусований на дослідженні самого шляху трансформації та еволюції України як геополітичного гравця, враховуючи найбільш важливі внутрішні та зовнішньополітичні чинники, що визначали положення української держави.

Розглядаючи перші етапи становлення Української держави в рамках геополітичного простору, слід зазначити певні передумови. Наприкінці 1980-х років Україна поступово перетворилась на арену наростання національно-політичної активності, яка фактично існувала завжди але у різних формах, відповідно до реальних соціально-політичних можливостей проявлення національно-політичної активності, враховуючи фактор диктатури правління. Однак саме кінець 80-х років є періодом глибокої кризи радянської системи. Політика “перебудови” та “гласності”, Михайла Горбачова, фактично надала простір для досі неможливого в рамках Радянського Союзу, а саме можливість легального громадського руху [9, с. 52].

У 1989 році з’являється Народний Рух України за перебудову, та організація, яка стала фактично певним каталізатором національного відродження. У червні 1989 року почалися масові страйки шахтарів Донбасу. Під час масових страйків були висунуті не лише економічні, а й політичні вимоги, такі як: децентралізація, збільшення прав союзних республік, оновлення владних структур. Важливим аспектом, який вкрай важливо зазначити, ці протести шахтарів продемонстрували той факт, що навіть промисловий регіон, який традиційно вважався лояльним до Москви і досі використовується в рамках російської пропаганди, прагнув автономії й політичної суб’єктності.

У 1990 році відбулися перші відносно вільні вибори до Верховної Ради УРСР, у результаті яких сформувалася опозиційна Народна Рада. У липні того ж року парламент ухвалив Декларацію про державний суверенітет України, що заклала основи незалежності. Кульмінацією процесу став серпневий путч 1991 року в Москві, після провалу якого 24 серпня коли Верховна Рада ухвалила Акт проголошення незалежності України. 1 грудня 1991 року він був підтверджений

всенародним референдумом (понад 90,3% “за”). У той самий день відбулися також і перші президентські вибори, перемогу в яких здобув Леонід Кравчук (61,6% голосів) [9, с. 128].

Після отримання незалежності, Україна як держава зіткнулася із системною кризою у відразу декількох напрямках: економічний спад, інфляція понад у 1000%, розрив господарських зв'язків із республіками колишнього СРСР, а також абсолютна невизначеність у зовнішній політиці. Президент Леонід Кравчук намагався вибудувати баланс між забезпеченням та збереженням лише тільки отриманого державного суверенітету і у той же самий час збереженням економічної взаємозалежності з Росією. У грудні 1991 року Україна стала співзасновницею Співдружності Незалежних Держав (СНД), але принципово не підписала Статут СНД 1993 року, залишаючись лише “учасницею” без зобов'язань.

Фактично з самого моменту отримання незалежності, у 1992–1993 роках, у суспільстві розгорнулась активна дискусія про майбутній геополітичний курс України. Головне питання стояло передусім між “європейським” і “євразійським” вибором. На початку 1990-х сформувалися політичні партії, що відображали цей поділ, такі як:

- Народний Рух України (В'ячеслав Чорновіл) виступав за орієнтацію на Європу, членство в Раді Європи, інтеграцію до НАТО;
- Соціалістична партія України (Олександр Мороз)
- Комуністична партія України (Петро Симоненко) наполягали на “відновленні єдиного економічного простору з Росією”;

Саме ця ідеологічна розпорошеність врешті стала вкрай яскравою ознакою для всієї української політики періоду 1990-х років. Характерно було те, що в ній, в політиці, була повністю відсутня стратегічна згода поміж політичними акторами, і яка перетворила зовнішньополітичний вибір на інструмент внутрішньополітичної боротьби.

Врешті одним із головних викликів та гострих кризових питань для української держави у перші роки здобуття незалежності, стало питання

ядерної зброї та його роззброєння. Після розпаду СРСР на території незалежної України залишилося близько 176 міжконтинентальних балістичних ракет та 1240 ядерних боєголовок [10, с. 349].

Загалом процес розпочався з того, що спочатку Верховна Рада проголосила Україну як “без’ядерною державою” (жовтень 1991 року), однак сам процес роззброєння тривав доволі довго. Україна знаходилась під тиском США (Джордж Буш-старший, згодом Білл Клінтон), Великої Британії (Джон Мейджор) і Росії (Борис Єльцин). У грудні 1994 року був підписаний, історичний за своїми наслідками, Будапештський меморандум, який мав гарантувати територіальну цілісність і суверенітет України, в обмін на відмову від ядерної зброї, і натомість за США, РФ та Великою Британією закріплювався обов’язок захисту суверенітету та територіальної цілісності України.

Цей документ виступає як той елемент, що є одним із найбільш визначальних моментів у геополітичній ідентичності України, як на період 1990-х років, оскільки фактично закріпив її статус “пост ядерної держави” із повною залежністю від зовнішніх гарантій безпеки а фактично з тотальною відсутністю продукувати свої зовнішньополітичні та геополітичні інтереси у регіоні. Так і на загальну геополітичну самовизначеність України як держави та українців як нації [11].

Оскільки події 2014 року, та повномасштабного вторгнення з боку РФ у 2022 році, залишили відбиток на українському суспільстві та його ідентичності, оскільки повне порушення гарантій Будапештського меморандуму сформувало усвідомлення незахищеності власної держави, а також необхідність посилення реальних інструментів захисту свого суверенітету а не впевненість у бюрократичних процесах. Та врешті можна зазначити, що це запустило і процес усвідомлення необхідності покладатися суто на свої спроможності враховуючи повну нездатність та неготовність реальної підтримки та захисту, з боку своїх західних союзників та партнерів.

Після перемоги Леоніда Кучми на виборах 1994 року Україна взяла курс на “прагматизм” у міжнародних справах [12]. Президент Кучма хотів та

намагався поєднати інтеграцію до європейських структур і у той же самий час зберегти добросусідські відносини із росією. Ця політика отримала назву “багатовекторність”, і вона уособлювала собою спробу певного балансу між Заходом і Сходом у обличчі росії.

У 1997 році Україна підписала два важливі та ключові документи: Хартію про особливе партнерство між Україною та НАТО а також Договір про дружбу, співробітництво і партнерство з Російською Федерацією, який визнавав непорушність кордонів.

У тому ж році був досягнутий ще один важливий компроміс, а саме компроміс стосовно питання розподілу Чорноморського флоту: Україна отримувала 18% кораблів, а Росія отримувала право базування у Севастополі на 20 років. Врешті це рішення виявилось абсолютно повністю тотальною, стратегічною, геополітичною помилкою, тому що саме це рішення врешті фактично створило передумови для майбутньої військової присутності РФ у Криму, що лише більше заклало ґрунт для російської агресії та окупації півострову у 2014 [13].

Також слід зазначити те, що вже з середини 1990-х років внутрішнє політичне життя України почало доволі швидко змінюватись [14]. Ці роки стали також важливим періодом у процесі формування нової української еліти, якою стало створення олігархічних груп, які врешті стали повністю контролювати промислові й енергетичні сектори, що впливало і впливає на економіку України а також формувало внутрішню політичну арену та характер ведення політичних ігор оскільки нова олігархічна еліта завжди впливала на політичне життя країни.

Врешті, геополітичний вибір далі все більше визначався саме їхніми економічними інтересами: Донбаські, Дніпропетровські й Київські фінансово-промислові групи здобули вплив на політику, методом формування “регіональних лобі” тобто зовнішніх орієнтацій.

У 1990-х роках Україна намагалася продемонструвати себе як відповідальний міжнародний актор. Вона активно брала участь у миротворчих

операціях ООН (зокрема, у Югославії з 1992 року), а також надавала гуманітарну допомогу під час Балканських воєн. Українські миротворчі сили служили у складі Сил ООН у Боснії, Косові та Хорватії [15, с. 193].

Цікаво, що вже тоді активно формувалися неофіційні ідеологічні прояви геополітичної суб'єктності України. Частина українських добровольців із організації Українська національна асамблея - Українська народна самооборона (УНА-УНСО) брала участь у конфліктах на стороні Грузії (1993, Абхазія) та Чечні (1994–1996). Вони розглядали ці війни як боротьбу проти російського імперіалізму. Слід визнати, що ці епізоди загалом не мали жодної офіційної підтримки з боку держави, однак важливим було те, що вони засвідчили: у суспільстві вже тоді визрівав національно-геополітичний наратив, спрямований на опір російському впливу та імперіалізму [16].

Усередині країни 1990-ті роки позначилися гострою соціальною нестабільністю та політичною фрагментацією. Економічна криза, затримки заробітних плат, бідність більшої частини населення - ці фактори породжували зневіру до державних інституцій. Водночас на тлі ослаблення комуністичного електорату зростала роль націонал-демократичних сил, що правда здебільшого у західних областях України. Вибори 1998 року привели до парламенту фрагментовану Раду, створились умови де жодна сила не мала більшості: Комуністична партія (121 мандат), Народний Рух (46), "Троада" Павла Лазаренка (29), СДПУ(о) (25). Така роздрібненість повністю унеможливлювала хоча б якусь стабільну політику, а зовнішньополітичні орієнтири постійно ставали предметом торгу між групами впливу [17].

На початку 2000-х стабільність у внутрішній політиці формуватись не почала, оскільки фактично нове століття в Українській політиці почалось з касетного скандала (2000), коли оприлюднені записи, нібито зроблені в кабінеті Кучми, пов'язали його з убивством опозиційного журналіста Георгія Гонгадзе.

Як результат, ця подія значно підірвала міжнародний імідж України, оскільки як результат США заморозили частину програм співпраці, а ЄС фактично дистанціювався. У той самий час Росія активно використовувала цей

кризовий момент на свою користь, щоб посилити свій вплив, і саме тоді було ініційовано створення Єдиного економічного простору (ЄЕП) 2003 року [18].

Загалом перші десять років незалежності Україна як держава у геополітичному визначенні знаходилась у процесі постійного балансування між росією та Заходом, що забезпечувалось постійними компромісами як у внутрішній так і зовнішній політиці. Однак поступово, державні актори, у обличчі Кучми, приймали та створювали умови внутрішньополітичного управління за зразком російської федерації а не за західним. Тобто так чи інакше навіть після більш ніж десять років політики “балансування” політична еліта у певний момент почала схилитись до конкретного “боку”. Проявлення у цьому знаходилось у самих методах правління президента Кучми: олігархат який управляв економічним та політичним життям країни, репресії, політичні вбивства [19].

Врешті відбулось те, що стало першим важливим кроком у остаточному визначенні свого зовнішнього курсу - спроба Кучми повторити політичний хід передання влади своєму наступнику у обличчі Януковича, як це зробив Єльцин з Путіним. Дана спроба врешті перевернула політичне життя України а також її геополітичне визначення, позицію та напрям [20].

Якщо більше детально розглядати момент зламу то можливо визначити, що Помаранчева революція 2004 року стала фактично переломом внутрішньої політики України, таким певним внутрішньополітичним вибухом, що був створений боротьбою за демократичні стандарти. Це був визначний етап геополітичного моменту, який чітко визначив абсолютно новий вектор зовнішньої орієнтації України. Саме тоді питання «Хто ми - Європа чи Євразія?» перестало бути теоретичним, воно перетворилося на реальний вибір, що врешті кардинально та назавжди вплинув на міжнародне становище держави [21, с. 44].

Контекст подій полягав у тому, що як вже зазначалось, початок 2000-х років ознаменувався посиленням авторитарних тенденцій у політичному житті України. Політична фігура президента Кучми, послабилась через «касетний

скандал» 2000 року та звинуваченнями у порушеннях прав людини, його дії дедалі більше орієнтувалися на прагматичну співпрацю саме з Росією, зокрема в енергетичній сфері. Підписання у 2003 році домовленостей про створення Єдиного економічного простору разом із Росією, Казахстаном і Білоруссю фактично означало зближення з євразійським проєктом Володимира Путіна, тобто знову ж таки відходження від політики балансування до політики спрямованої на зближення з Росією.

У той же самий час у суспільстві існував запит на політичну свободу та європейські цінності. Масові протести «Україна без Кучми» 2000–2001 років, активізація студентського руху («Пора!»), активізувалась діяльність громадських організацій і незалежних журналістів які створили основу для формування нового політичного покоління, орієнтованого суто на Захід. Ключовими фігурами цього середовища став Віктор Ющенко, Юлія Тимошенко, Олександр Мороз, Анатолій Гриценко. Вони були представниками політичного крила, що відкрито декларували європейський курс. Головним опонентом яких відповідно був прем'єр-міністр, а також «наступник» Кучми, Віктор Янукович, якого підтримували олігархічні еліти Сходу України та Кремль.

Президентські вибори 2004 року стали кульмінацією цього конфлікту між двома політ напрямками. Характерним було ще те, що ці вибори мали чітке геополітичне забарвлення. Віктор Ющенко виступав за повернення України до Європи, за демократичні реформи, обмеження впливу олігархічних груп і стратегічний курс на інтеграцію з ЄС і НАТО. Віктор Янукович, у протилежному боці, наголошував на необхідності збереження традиційного партнерства з росією та політичної стабільності.

Також вже москва відверто втручалася у виборчий процес. У жовтні–листопаді 2004 року до Києва двічі приїжджав президент росії володимир путін, він публічно підтримував Януковича як кандидата у президенти. російські телеканали, що мали значний вплив на український інформаційний простір, проводили активну кампанію проти Ющенка. Другий тур виборів 21 листопада

2004 року ознаменувався тим, що Центральна виборча комісія оголосила переможцем Віктора Януковича. Врешті це і стало вирішальною точкою, що спричинила Помаранчеву Революцію [21, с. 34].

Однак події 2004 року потрібно розглядати значно ширше ніж суто внутрішньополітичні зміни в Україні. Помаранчеву революцію слід також розглядати у контексті «кольорових революцій» у пострадянському просторі. У 2003 році в Грузії відбулася «революція троянд», яка привела до влади прозахідного реформатора Міхеїла Саакашвілі.

Саме тому Помаранчева революція сприймалася як продовження цієї тенденції. Російські аналітики, запобігали до доволі звичних пропагандистських наративів та називали революцію «операцією Вашингтона з витіснення росії з її природної сфери впливу». Натомість західні експерти, по типу Збігнева Бжезинського, бачили у цій революції історичний шанс для України, щоб нарешті остаточно закріпитися в європейському просторі.

У своїх працях стосовно внутрішніх процесів в Україні та їхнього впливу на її геополітичне місце у регіоні, Бжезинський зазначав, що загалом Помаранчева революція це фактично та подія що мала вплив не лише для Києву. Це подія геополітичного масштабу, яка визначить, чи стане росія демократичною, чи відновить імперію». І врешті таким чином, Майдан 2004 року став ареною, де зіткнулися відразу аж три цивілізаційні проєкти - це європейський, російський і власне саме український, який вперше чітко заявив про свою самостійність.

Помаранчева революція є важливим аспектом у формуванні позиції України та її впливу в рамках геополітичної арени оскільки ця революція змінила сприйняття України у світі. Якщо у 1990-х роках вона здебільшого розглядалася як буферна держава між Заходом і Росією, то після 2004 року Україна стала активним суб'єктом регіональної політики [22, с. 279].

Європейський Союз почав розглядати Україну як частину «східного розширення цінностей» і включив до Європейської політики сусідства. США та НАТО посилили дипломатичну і військово-технічну співпрацю. Проте

очевидним було те, що росія сприйняла ці події як втрату свого власного впливу на ключовому напрямі своєї зовнішньої політики. Врешті в майбутньому це стало одним із факторів формування її нової стратегії конфронтації із Заходом, про що свідчив виступ путіна на Мюнхенській конференції 2007 року.

Для самої України цей період став певним розділом між двома ідентичностями - європейською та євразійською. Західні та центральні регіони країни підтримували курс на євроінтеграцію, тоді як південні та східні області досі залишалися орієнтованими на співпрацю з росією. Це поглиблення внутрішньої поляризації мало глибокий політичний, та цивілізаційний характер і в подальшому стало передумовою подій вже 2014 року.

Отже, Помаранчева революція 2004 року стала переломним моментом, що повністю трансформував місце України у міжнародній системі координат та на геополітичній арені загалом. Україна завершила період пострадянської багатовекторності та розпочала свій більш чіткий, довгий шлях спрямований суто на європейський курс. Україна з об'єкта зовнішніх впливів зробила спробу переходу та перетворення (або ж заявила свої наміри) на суб'єкта, здатного впливати на регіональні процеси. Важливо і те, що це стало також сигналом для росії, для якої успіх революції - це виклик власним геополітичним амбіціям [22, с. 280].

І тому ми можемо визначити той факт, що саме з цього моменту геополітичне місце України перестало визначатися виключно її територіальним положенням і визначенням "політичного балансування". Воно стало результатом політичного вибору, суспільним прагненням до свободи, демократії, європейських цінностей тощо. Саме тому події 2004 року можна вважати першим справжнім етапом становлення України як самостійного геополітичного актора у європейському геополітичному просторі.

Характерною рисою для української внутрішньої політики є те, що важливі етапи її еволюції здебільшого майже завжди відбувалися як результат суто внутрішніх суспільно-політичних процесів, а не через зовнішній вплив. Помаранчева революція 2004 року відбулась завдяки збігу певної кількості

факторів, бо відбувалась політична мобілізація громадянського суспільства, існував запит у суспільстві на реформи, відбувалось зростання критичного ставлення до інституцій, які врешті втратили суспільну довіру. Характерним це є оскільки абсолютно аналогічна логіка внутрішнього протесту проявилася і під час Революції Гідності. І це фактор свідчить про поступову інституційну та політичну зрілість українського суспільства як актора, здатного впливати на власну державність.

Важливо також зазначити, що обидва ці переломні етапи українського державотворення не були результатом зовнішнього політичного втручання. Як практика демонструвала реакція західних партнерів обмежувалася лише символічною підтримкою у вигляді висловлення занепокоєння, але всі ключові зміни відбувалися лише завдяки внутрішній політичній ініціативі та громадській мобілізації. І фактично це повністю спростовує російські пропагандистські наративи, які роблять спроби інтерпретувати українські трансформації як штучно заангажовані ззовні. Але проводячи реальний аналіз подій ключових революцій вбачається протилежна картина - внутрішній характер цих процесів демонструє той факт, що у державі відбувається формування суб'єктності українського суспільства та держави як такої, і врешті це стає критично важливим чинником визначення місця України у сучасному геополітичному середовищі [22, с. 354].

Однак у той же самий час, Помаранчева революція продемонструвала і конкретні структурні недоліки українського державотворення. Навіть враховуючи сильне символічне та демократичне значення, політична трансформація 2004 року не призвела до швидкого та якісного системного реформування держави та її інститутів. Оскільки вже після зміни влади виявилися проблеми неефективності політичного управління.

На це звертав увагу ще у 2011 році Олексій Аран у праці "From Viktor to Viktor: Democracy and Authoritarianism in Ukraine". Він визначив що перемога протесту саме 2004 року ніяким чином не гарантує автоматичний перехід до сталої демократії. Існував цілий ряд перешкод, інституційна слабкість, загроза

фрагментації еліт та збереження приватних економічних інтересів, вони могли уповільнювати трансформацію політичного режиму [38, с. 95].

На момент завершення Помаранчевої революції досі зберігалися потужні олігархічні мережі впливу, які перешкоджали реформуванню економіки, приватизації державних ресурсів і реформуванню також й судової системи. Але яким чином це впливало на місце України в геополітичній системі. Фактично напряду, оскільки як результат, внутрішня нестабільність, (політична та економічна) врешті впливала на довіру міжнародних фінансових інституцій. Як приклад, МВФ у 2008–2009 роках неодноразово призупиняв програми фінансування через невиконання умов [24, с. 103].

Врешті геополітично ця економічна нестабільність та залежність у поєднанні зі слабкою політичною волею та низьким рівнем політичної відповідальності - створювали умови коли відбувалась вразливість держави перед зовнішнім тиском, перш за все з боку саме росії, як більш зацікавленого у регіоні актора, який використовував енергетичні важелі як інструмент геополітичного впливу на Україну.

Вкрай показовим у контексті слабкості геополітичної позицій в регіоні, був газовий конфлікт 2006 року, коли “Газпром” різко скоротив подачу газу та погрожував припиненням транзиту до ЄС. Як результат - це продемонструвало абсолютну стратегічну залежність України. Фактично навіть після сильного кроку в бік реформ, у бік європейського курсу, держава досі була залежна від російських енергетичних ресурсів, що врешті лише більше демонструвало повну слабкість України у більш глобальних питаннях регіону, та фактично, як транзитної ланки в європейській безпековій архітектурі. І врешті цю проблему адміністрація Ющенко так і не змогла вирішити, що як результат призвело до локальної геополітичної поразки [25, с. 9].

Врешті, через всі ці внутрішні слабкості Україна, навіть враховуючи активну громадянську позицію більшої частини населення, залишалася неповноцінним суб’єктом геополітики. Західні партнери досі не розглядали Україну як стратегічно надійного та сталого актора. Перш за все тому, що

Україна не створювала репутацію як партнера здатного послідовно реалізовувати свої реформаторські та зовнішньополітичні зобов'язання.

Як результат ця ситуація створила фундамент та передумови для посилення та реставрації політики олігархічних кланів, що врешті завершилося обранням Віктора Януковича у 2010 році. Фактично його прихід до влади це результат внутрішньої кризи, та відображення тотальної неефективності післяреволюційного періоду.

Врешті провал післяреволюційної адміністрації відкрив новий етап для визначення місця України у геополітиці, оскільки це був результат нового геополітичного вибору. Слабкість адміністрації Ющенко врешті не вирішила вже існуючу соціально-політичну кризу, а тільки продовжила внутрішню слабкість державних інститутів, що як результат напряду визначало зовнішньополітичний курс України [25, с. 103].

В результаті так чи інакше відбулось завершення етапу 2004–2010 років, етап для якого характерні були спроби структурних внутрішніх реформ і євроінтеграційних дій, що підкріплювались оптимізмом помаранчевого періоду. Однак етап фактично був в багатьом деструктивним, довіра до “помаранчевої влади” серед громадян була повністю зруйнована, і врешті після наступних президентських виборів Україна вступила у нову фазу свого політичного та геополітичного розвитку, оскільки перемога Віктора Януковича на президентських виборах 2010 року започаткувала повний перегляд зовнішньополітичної політики України.

2.2. Україна у геополітичних зламах 2014–2022 років: війна, трансформація та зростання міжнародної суб'єктності

На відміну від відверто прозахідної адміністрації Ющенка, нова влада вирішила повністю згорнути кампанію євроінтеграції України, розвернути свій зовнішньополітичний курс у абсолютно інший бік та демонструвати свою схильність та вірність кремлю методом відновлення тісної співпраці з російською федерацією.

Зрештою саме ці внутрішньо та зовнішньополітичні рішення і запустили процеси які в результаті спричинили накопичення внутрішньополітичних суперечностей, що стали фундаментом для передумов подій 2013–2014 років а саме Революції Гідності.

Одним із перших рішень керівництва Януковича, що відкрито продемонструвало зміну геополітичного вектора, стало підписання «Харківських угод» 21 квітня 2010 року. Цим підписанням документ продовжував термін перебування Чорноморського флоту росії у Севастополі до 2042 року та як обмін надавав Україні зниження цін на російський газ. В рамках геополітики, та формування ролі і місця України в сучасній геополітиці - це був стратегічний геополітичний програш для держави. Фактично за цим договором Україна продавала свою стратегічну безпеку та ставила під ризик свою суверенність в обмін на енергоресурси та лояльність з боку москви, яка реально була не лояльністю а суто залежністю та слабкістю у зовнішньополітичних відносинах. Врешті це рішення спричинило лише зміцнення російської військової присутності на українській території, створило та посилювало важелі і механізми впливу з боку рф на всі наступні геополітичні рішення України [27, с. 206].

В рамках міжнародних відносин цей крок вважався лише як тотальний відхід від політики поступового обмеження російського військового домінування у регіоні, тобто це рішення абсолютно заперечило всій тій політиці, яку Україна вела з початку 1990-х років, навіть за часів Кучми (події

навколо о. Тузла) [28]. В рамках внутрішньої політики паралельно у цей самий час запускалися процеси поступової концентрації влади в руках Януковича та його оточення.

Також одним з політичних рішень, що вплинули на геополітичну позицію України в регіоні стало скасування Конституції 2004 року Конституційним Судом у вересні 2010 року, що фактично повернуло Україну до моделі суперпрезидентської республіки, в результаті це створило умови що зменшили рівень політичної конкуренції та сили парламенту, що лише більше демонструвало стрімке віддалення України від її євроінтеграційного шляху [29].

Розпочалось ув'язнення опозиційних політиків адміністрацією Януковича, і це лише стало додатковим сигналом для міжнародних партнерів, що Україна поступово відходить від демократичних стандартів, які є базовою умовою поглибленої інтеграції до Європейського Союзу, тобто новообрана влада проводила відкриту та активну політику відмови від попереднього зовнішньополітичного курсу, що лише більше послаблювало її в рамках геополітики. На шляху, в моменті коли були зроблені перші рішучі кроки до євроінтеграції та врешті формуванні та усвідомлення себе як суб'єкта а не об'єкта у міжнародних відносинах - адміністрація Януковича перекреслила всі досягнення та змогла на три роки зупинити цей процес формування України як суб'єкта геополітики [30].

Проте слід зазначити, що навіть незважаючи на політичний курс влади, саме українське громадянське суспільство паралельно, незалежно від влади, перейшло у новий етап власного національного та громадянського самоусвідомлення. Дані соціологічних досліджень (KMIC, Razumkov Centre) демонстрували, що впродовж 2011–2013 років близько половини населення стабільно підтримувало інтеграцію з Європейським Союзом, і в той же самий час орієнтацію державної влади на Митний союз із росією, білоруссю та Казахстаном громадяни підтримувало у суттєво нижчому рівні [30].

Таким чином поступово, як відповідь на дії президента, в Україні формувався запит на правову державу, прозорість влади, боротьбу з корупцією - тобто на ті цінності, що асоціювалися з європейським розвитком. Тобто українське суспільство знаходилося у процесі вираженого та поступового самовизначення свого геополітичного статусу в регіоні, як держави, що має бути частиною саме Європейських цінностей, що загалом пришвидшувалось діями влади, оскільки фактично це була відповідь на дії президента та його команди.

Символічно, що саме в цей період відбувалася активна фаза переговорів між Україною та ЄС щодо Угоди про асоціацію, яка мала б глибше інтегрувати Україну у європейський геополітичний простір. Документ обговорювався з 2007 року, а у березні 2012 року був сформований та підготовлений до підписання. В рамках цього договору передбачалося створення поглибленої зони вільної торгівлі, та широке політичне зближення - що врешті означало б та сприяло відходу України від російського впливу у питанні економічних і та соціально-політичних відносин. Натомість для російської федерації цей процес фактично створював цілком реальну загрозу втрати України зі своєї геополітичної орбіти, тому Москва розпочала вкрай активні дії та цілий комплекс заходів економічного та політичного тиску на Україну [31].

Одні з перших кроків відбулись у серпні 2013 року коли Федеральна митна служба РФ запровадила так званий «список ризику». Цей список фактично блокував весь український імпорт на російський ринок. Також росія погрожувала припиненням газових поставок та почала застосовувати політику енергетичного шантажу. Фактично росія прибігала до вже доволі знайомих їй та Україна важелів впливу щоб змусити та переконати Україну вступити у Митний союз.

Фактично конкретно в цьому моменті саме визначення місця України у геополітиці почало переходити у стан турбулентності коли зіштовхувались абсолютно два різних наративи - зближення з РФ та втрата свого суверенітету навіть без фактичної військової поразки, або чітке та рішуче визначення свого

місця у європейській системі координат соціально-політичних цінностей і тим самим запускаючи процес боротьби за право своєї незалежності та можливості визначення свого геополітичного місця у регіоні самостійно. У цих умовах 21 листопада 2013 року Кабінет Міністрів України зробив визначальну дію - оголосив про призупинення процесу підготовки до підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

У розумінні громадян це рішення стало символом політичної капітуляції перед тиском росії та спробою різко змінити політичний курс країни без підтримки населення. Уже ввечері цього ж дня в Києві зібралися перші учасники протесту, здебільшого студенти та молодь [32, с. 67].

У ніч на 30 листопада 2013 року відбулось побиття студентів, фактично ця подія стала точкою неповернення. І знову ж таки, агресивні придушення протестів були результатом слабкості з боку влади, що знову ж таки демонструвало слабкість держави геополітичну, як актора, не здатного відстоювати свої інтереси та вести боротьбу проти агресивних політичних дій з боку москви. Такий висновок можливо зробити виходячи з опублікованої розмови президента Януковича з канцлером Німеччини Ангелою Меркель, коли президент України відверто звертався за допомогою посиляючись на сильний тиск з боку кремля.

Врешті протести переросли в масовий загальнонаціональний рух, що став відомий як Євромайдан. Він швидко набув характеру боротьби спершу за європейську інтеграцію, а далі за відновлення демократичних стандартів, прав людини, державного суверенітету тощо. У масштабному сенсі це був протест проти перетворення України на залежну політичну територію, контрольовану ззовні, геополітична суб'єктність держави виборювалась кров'ю [33, с. 166].

З геополітичної точки зору Революція Гідності стала остаточним переломним моментом в історії України. Але не лише для України, події 2013-2014 років стали відправною точкою для повного трансформування загальної безпекової картини світу та перебудови геополітичного простору.

Влада Януковича була готова інтегрувати Україну у сферу тотального російського впливу, однак врешті лише втратила контроль над країною. Однак враховуючи на недієздатність самої державної влади, українське суспільство продемонструвало свою зрілість та здатність виступати активним суб'єктом міжнародної політики. Саме український народ, не його політична еліта, визначили подальший курс саме на європейську інтеграцію, і це було абсолютно принципово новим явищем у Східній Європі.

На цьому фоні Європейський Союз чітко зафіксував для себе готовність до політичної та економічної підтримки України, тоді як росія розпочала процес реалізації вже суто силових сценаріїв, які врешті вилилися у події лютого–березня 2014 року, анексію Криму та початок війни на Донбасі і у подальшому у війну 2022 року.

Як зазначалось на початку розділу - в історії незалежної України є конкретні соціально-політичні події, що врешті вирішали напрям та перспективи для визначення місця України в геополітичній системі. Перші 10+ років внутрішньополітичні та зовнішньополітичні кризи здебільшого вирішувались в рамках дипломатії, однак події 2014 року стали фундаментальним зламом цього принципу, що врешті стало кардинальним зміненням у питанні своєї геополітичної самовизначеності серед українського населення, та стало вирішальним у питання визначення ролі України у міжнародній системі на десятиліття вперед [34, с. 74].

Після втечі Віктора Януковича з Києва у ніч з 21 на 22 лютого 2014 року внаслідок Революції Гідності Україна фактично опинилася у вакуумі влади, з економічною дестабілізацією та військово-політичною вразливістю. І як результат геополітичною слабкістю України негайно скористалася російська федерація, що ще з 2010 року нарощувала механізми впливу на Україну і контролю над Кримом.

Уже 20 лютого 2014 року, було розпочато процес анексії Криму. Загалом сам факт анексії був не скільки питанням посилення вразливості України а стільки глобально геополітичним зазіханням на міжнародну безпеку

структуру тим самим повернувши “право сильного” у глобальну геополітичну гру [35, с. 1285]. Натомість з боку Країн Заходу не було надано жодної вагомої відповіді, що мала б бути відповідно до загальних міжнародних правил, запровадивши незначні санкції в бік РФ, які фактично ніяким чином неможливо вважати реальною відповіддю на відкриту агресію з боку російської федерації.

Таким чином агресивна російська зовнішня політика та реальна бездіяльність колективного Заходу призвели до запуску процесу титанічних змін у загальній геополітичній безпековій архітектурі, здебільшого тому, що анексія Криму стала першим випадком насильницької зміни кордонів у Європі після 1945 року. Як результат, це перетворило Україну на один з найважливіших та центральний елемент у процесі геополітичної перебудови світового порядку знаходячись в центрі боротьби між Росією та колективним Заходом. Уже 27 березня 2014 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію №68/262 «Територіальна цілісність України», в ній визначалося, що «референдум у Криму не має юридичної сили». За резолюцію проголосували 100 держав. І таким чином, суто юридично, міжнародна спільнота чітко окреслила своє бачення конфлікту, а події в Україні стали одним рушійним фактором у процесі перегляду післявоєнної безпекової моделі для регіону та загалом для всього світу [36].

Розв’язана російською стороною війна на Донбасі несла за собою ще значно глибші геополітичні наслідки. Україна опинилась в положенні коли їй було необхідно трансформуватись з країни, що постійно наголошувала на «позаблоковості», на державу, яка має нараховувати у себе висококваліфіковану та якісно оснащену армію, що потребує загальної реформації та структурної зміни держави, оскільки це можливе лише в разі посилення економіки та соціально-політичного життя в країні.

Врешті, події на Донбасі призвели Україну до тієї історичної точки, коли питання її існування фактично стало тестом для ефективності міжнародного права та системи колективної безпеки [37, с. 17]. Відомий американський дипломат Збігнєв Бжезінський 2014 року в інтерв’ю CNN наголосив: «Якщо

Україна впаде, це матиме наслідки для всієї європейської стабільності. Це стане початком епохи непередбачуваності» [38].

Як результат, спроби росії на фоні внутрішньої дестабілізації України, дестабілізувати її і у геополітичному вимірі, призвели лише до того, що Україна отримала ще більшу геополітичну цінність, яка виходила далеко за межі регіонального виміру, тобто Європейського регіону. Тобто 2014–2015 роки, це саме той переламний період, коли Україна, як суверенна держава припинила бути суто об'єктом у геополітиці серед інших держав і продовжила рух у виборюванні свого права бути суб'єктом міжнародних процесів.

І таким чином Україна поступово почала набувати статус невід'ємного елементу загальної структури всієї європейської безпеки, вона почала перетворюватись на державу, що здатна стримувати російську агресію, та врешті пропонувати нові моделі регіональної співпраці. Як результат цей період зламу та турбулентності загалом і почав формувати фундамент України як держави суб'єкта у геополітичному регіоні [39].

Проте також слід зазначити, що фактично Україна досі знаходилась лише суто у процесі внутрішнього самовизначення та спроб реформувати державу таким чином, щоб закріпити свій статус суб'єкта, та визначити своє геополітичне місце у регіоні.

Вже після завершення активної фази бойових дій на Донбасі та відносного стабілізування фронту у 2015-2019 роках Україна опинилась в новому політичному циклі. Цей новий цикл був логічним розвитком подій для країни, яка знаходилась у війні вже близько 5 років і врешті результати цього періоду вплинули на міжнародну суб'єктність України у найближчому майбутньому.

Обрання Володимира Зеленського Президентом України у квітні 2019 року стало певно що однією з вирішальних подій в рамках історії України та тією подією, що залишить відбиток не лише у внутрішньо політичному вимірі, але й у зовнішньополітичній динаміці. Зеленський отримав один із найвищих рівнів підтримки в історії українських виборів - 73,22 %, [40] що свідчило про

запит серед громадянського населення на оновлення політичної системи, боротьбу з корупцією та що найбільш головне на завершення війни на Донбасі, оскільки сам Зеленський позиціонував себе, як людину, що буде намагатися та зможе домовитись з російською стороною щоб завершити конфлікт на сході України і врешті саме ці обіцянки мали великий вплив на вибори [41].

Втім, міжнародно-політичний контекст 2019-2021 років демонстрував, що війна на Сході України це ніяким чином не подія, що була замороженим конфліктом у класичному розумінні. Причина цього те, що росія продовжувала активне переозброєння своїх військ, здійснювала провокації поблизу лінії розмежування, розширювала підтримку окупаційних адміністрацій у Донецьку та Луганську. У 2020 році рф розпочала масштабні військові навчання «Кавказ-2020», у яких брали участь десятки тисяч військових, що фактично вже стало першим сигналом про можливість нової хвилі агресії.[42]

У 2021 році ситуація значно загострилася коли російські війська почали концентруватися поблизу українського кордону. За даними розвідок США та Великої Британії, до квітня 2021 року біля кордонів України вже на той момент перебувало понад 100 тис. російських військових. Хоча москва тоді і заявила про «відведення» сил, реально це було лише перегруповання. Саме у цей період Україна активно зміцнила співпрацю з НАТО: у червні 2021 року Київ отримав статус члена Програми розширених можливостей НАТО (EOP), що стало важливим сигналом про поглиблення політичної інтеграції та військової сумісності з Альянсом.

Паралельно каденція президента Зеленського супроводжувалась постійними внутрішніми політичними суперечками, які супроводжували період 2019–2021 років (це справа «вагнерівців», і конфлікти між гілками влади, і зміни у керівництві військових структур). Однак паралельно цьому Україна значно посилила свою дипломатичну активність. Було підписано низку оборонних контрактів зі США, Великою Британією та Туреччиною. Зокрема, у 2021 році Лондон оголосив про пакет допомоги Україні на суму 1,7 млрд фунтів стерлінгів, а Анкара поглибила співпрацю у виробництві Bayraktar TB2, що

надало суттєві стратегічні переваги на початку повномасштабного вторгнення 2022 року.

Поступово на міжнародній арені формувалася міжнародна коаліція на підтримку України, і здебільшого можливо вважати, що це певним чином відображало зростаюче геополітичне значення держави у регіональній геополітичній структурі з набуттям ролі так би мовити ланки стримування російського експансіонізму. Проте слід зазначити, що реальної геополітичної сили Україна яка таку не мала. Це вбачалось у стратегічних прогнозуваннях західних партнерів, які здебільшого не вірили у можливості України захистити свій суверенітет, хіба що протриматись декілька тижнів або днів [43].

Тобто, загальним чином президентство Зеленського у період 2019-2021 роки значним чином не вплинуло на місце та роль України в рамках світової геополітики оскільки фактичного важеля, що міг би стримувати Москву від агресивних дій - Україна не мала. Врешті кульмінацією цих процесів стали події зими 2021–2022 років коли росія зосередила понад 190 тис. військових уздовж українського кордону, розмістила ударні угруповання в Білорусі, на тимчасово окупованій території Криму та біля кордонів Харківщини і Донбасу. США у січні 2022 року в безпрецедентний спосіб оприлюднили розвіддані про підготовку росією повномасштабного вторгнення, що стало першим випадком у новітній історії, коли розвіддані такого масштабу були настільки відкрито передані світовій спільноті.

24 лютого 2022 року почалося широкомасштабне вторгнення РФ, подія яка є найбільш вирішальною для України і новітній історії. Це була не лише фаза нової ескалації старого конфлікту, це фундаментальна зміна міжнародного статусу України, та її місця у світовій геополітиці. Україна практично миттєво стала центром геополітичної уваги абсолютно всього світу, отримавши безпрецедентний рівень підтримки. Уже 28 лютого 2022 року Київ подав офіційну заявку на членство в Європейському Союзі, а 23 червня 2022 року Європейська Рада надала Україні статус кандидата - рішення, яке в інших випадках займало роки, а то й десятиліття.

Повномасштабне вторгнення абсолютно точно змінило роль України не лише у європейській системі безпеки, а й у глобальній. Вона стала ключовою державою на геополітичній перш за все регіону та загалом всього світу. Фактично Україна стала державою, яка стримує один із найбільших викликів сучасному міжнародному праву, виступаючи випробуванням для ефективності світових інституцій. Стосовно військового виміру - Україна стала полігоном для аналізу ведення бойових дій в умовах сучасного технологічного прогресу, оскільки російсько-українська війна фактично переписує у реальному часі сталу доктрину ведення бойових дій, яка на даний момент виявилась не ефективною та відверто застарілою [43].

У політичному плані 2022 рік заклав основи нової зовнішньої стратегії за якою Україна перестає бути периферійним суб'єктом у геополітичних балансах і стає одним із центрів формування нової європейської політичної архітектури безпеки. Саме ця обставина стає відправною точкою для аналізу у третьому розділі, присвяченому викликам, можливостям та стратегічним перспективам України у новій геополітичній реальності після 2022 року.

Висновки до розділу 2

Отже, як висновок до другого розділу можливо визначити той факт, що шлях становлення та формування України до напрямку геополітичної суб'єктності здебільшого поділяється чіткі історичні етапи, що супроводжувались соціально-політичними заворушеннями всередині держави, серед населення, та так, що врешті впливали на зовнішньополітичний курс України та трансформували її місце у геополітиці.

Протягом аналізу всього другого розділу можливо підкреслити той факт, що більшу частину часу своєї незалежності Україна знаходилась здебільшого у стані чіткої невизначеності стосовно своєї самоідентифікації, що врешті мало значний вплив на усвідомлення свого місця і у загальній геополітичній структурі регіону.

Таким чином, як результат, Україна фактично знаходилась в позиції об'єкту в рамках геополітичної структури. Врешті слабка зовнішня позиція продукувала характер прийняття рішень, в рамках як зовнішньої так і внутрішньої політик, що в майбутньому призвело до подій 2014 року, коли колишній гарант суверенітету, росія, окупував значну частину територій України. І загалом тенденція здебільшого характеризувалась неспроможністю відстоювати свої геополітичні інтереси.

І врешті, як відповідь на зовнішні виклики - Україна фактично була змушена актуалізувати свою міжнародну суб'єктність та переосмислити власну роль у системі європейської безпеки. Від 2014 року розпочався системний процес реформування держави - перш за все почалась реформа Збройних Сил, також розпочались роботи і у дипломатичній та інституційній сферах. Почало відбуватись дипломатичне поступове зближення з НАТО, перехід до стандартів Альянсу, створення нових структур управління обороною та інтенсивна міжнародна присутність стали ознакою якісно нового етапу зовнішньої політики.

Однак, як таку, Україну досі неможливо було назвати повноцінним суб'єктом геополітичних відносин. Країни-союзники не проводили реальних санкційних відповідей стосовно Москви, Україна досі знаходилась в позиції пошуку врегулювання збройного конфлікту методом задобрення агресора. Проте події 2022 року завершили цю тенденцію, оскільки ці події фактично стали каталізатором, що лише пришвидшив формування України, як геополітичного суб'єкта, що здатний впливати на безпекову архітектуру регіону. Масштабна підтримка з боку союзників продемонструвала, що геополітична вага України зросла порівняно з будь-яким попереднім періодом. Держава стала однією з ключових у питанні стримування російської агресії, відновлення балансу сил у Європі та формування нової глобальної парадигми безпеки.

РОЗДІЛ 3.

Україна в новій геополітичній реальності після 2022 року

3.1. Самоідентифікаційні процеси українського населення в умовах війни та їхній вплив на геополітичний курс держави

Отже, повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року фактично стало точкою неповернення в багатьох сенсах. Перш за все це точка неповернення у питанні зовнішньополітичного характеру дій України, але й паралельно це визначальна подія загально для всієї системи міжнародних відносин, і не тільки суто для європейського регіону, наслідки російсько-української війни розповсюджуються далеко за європейських регіон. Україна протягом повних тридцяти років постійно залишалась у статусі держави «між» двома геополітичними просторами між європейським та російським. Однак у 2022 році вона опинилася в центрі фундаментальної трансформації регіонального й глобального порядку. Події 2022–2025 років перетворили українське питання з регіонального конфлікту на визначальний елемент абсолютно всієї сучасної архітектури безпеки, а для самої України з'явилась можливість трансформуватись з об'єкта політики “центрів сили” на суб'єкта, здатного впливати на стратегічні процеси.

Проте цей стрибок у геополітичній суб'єктності фактично був би неможливим без глибоких внутрішніх процесів, що тривали протягом усієї незалежності, але особливо прискорилися після 2014 року [45]. Тобто, слід вважати, що здебільшого навіть факт російського повномасштабного вторгнення у 2022 році та гібридна війна у 2014 році - це також реакція на розвиток подій в рамках внутрішньої соціально-політичної структури України, як незалежної держави. І центральним серед процесів є процес формування

спільної української ідентичності, який визначив не лише внутрішню політичну динаміку, але й зовнішньополітичну траєкторію держави.

Український журналіст Віталій Портников зазначає, що ключовою проблемою України протягом цих трьох десятиліть була не відсутність ресурсів, інституцій або ж міжнародної підтримки, головною проблемою була «незавершеність ідентичності» [46]. Тобто, українське суспільство довгий час залишалося поділеним між різними культурними та ціннісними моделями, врешті це породжувало взаємовиключні уявлення про належність держави до різних цивілізаційних просторів. Це проявлялося абсолютно у всьому політичному житті України - у результатах виборів, у структурі партійної системи, у політичних конфліктах, у дискусіях щодо мови, історії та моделі майбутнього. В результаті внутрішня політична картина виглядала таким чином, що в Україні фактично були (і досі є) відсутніми саме ідеологічні політичні партії [47].

Абсолютна більшість політичних партій в Україні це передусім “особистісні” партії, і громадяни голосували за особистість а не за програму партії. Внаслідок чого зовнішня політика України періодично змінювалася разом паралельно з кожними політичними циклами, а не відповідно до довгострокової стратегії держави. Портников зазначає, що уся пострадянська історія України це фактично історія постійного зіткнення абсолютно різних моделей самого питання ідентифікації “українськості”.

Одна модель своєю суттю є проєвропейська, модерна, вона за демократичні цінності. Інша модель вже пострадянська, інерційна, орієнтована не на інститути, а яка здебільшого орієнтована на харизматичного лідера, тобто таку собі «сильну руку», що має вирішити всі проблеми суспільства, та патерналістську державу та радянський культурно-політичний код. І врешті саме ця постійна ідеологічна боротьба цих моделей впливала абсолютно на все політичне життя та його характер. Воно впливало на вибори президентів, на парламентську структуру, на масові протести, на мовну політику, на історичну пам'ять і врешті навіть на сприйняття війни. І тому фактично майже, кожен

електоральний цикл був у певному сенсі референдумом щодо цивілізаційної приналежності України.

Саме тому, як зазначив Портников, обрання Зеленського у 2019 році як таке не було «розворотом» чи «поверненням до старого», здебільшого це знову був прояв незавершеності ідентичності. Навіть після анексії Криму та подій на Донбасі, значна частина суспільства досі прагнула уникнути остаточного вибору між Європою та росією, між безпековими гарантіями НАТО та «нейтралітетом», який, як показала історія, завжди був фікцією.[48] Фактично у суспільстві існував запит на «мир за будь-яку ціну» і врешті він лише став продовженням того самого пострадянського мислення, яке існувало ще з 1990-х: уникнути конфлікту шляхом компромісу з сильнішим сусідом, не помічати загрозу, сприймати війну як непорозуміння.

Ця внутрішня двоїстість мала прямі та закономірні наслідки вже в рамках геополітичного виміру. Анексія Криму 2014 року й утворення псевдореспублік на Донбасі стали можливими саме тому, що росія діяла через внутрішню неоднорідність українського народу. Вона апелювала до регіональних відмінностей та їх політизації. У цих умовах внутрішньої невизначеності Україна ніяким чином не була спроможна сформувати свій стійкий зовнішньополітичний курс, причиною цього було те, що всередині самого українського суспільства не існувало спільної відповіді на питання «хто ми?» і «куди ми належимо?» [49, с. 6].

І загалом саме в цій точці і постає питання того, яким чином вторгнення 2022 року повпливало на самоідентифікацію та повпливало воно взагалі та врешті як результат, як це вплинуло і на місце України в сучасній геополітиці. 24 лютого 2022 року цей історичний маятник отримав шанс нарешті зупинитись. Фактично росія зробила вибір за Україну, але сам результат був протилежним тому, на що розраховував кремль. Повномасштабне вторгнення поставило Україну в положення, коли її населенню задля свого подальшого виживання необхідним є зробити вирішальний вибір стосовно свого особистого самовизначення.

Тому, повномасштабне вторгнення створило умови, коли почали зникати останні залишки «пострадянської тяглості», а ідея мирного співіснування з росією стала менш сприятливою у суспільстві, проте слід визнати, що протягом всього збройного конфлікту українське суспільство (після об'єктивних поразок на фронті) здебільшого почало тяжіти до спроби мирного співіснування з росією однак в сенсі припинення бойових дій а не перенаправлення свого зовнішньополітичного курсу у орбіту російського впливу [49, с. 12].

Після 2022 року українська ідентичність, як соціальний конструкт, стала опорою для українського суспільства в процесі виборювання свого суверенітету у тих умовах, коли фактично в перші місяці війни окрім саме своєї “українськості” ніякої іншої опори у суспільства не було. Тобто самоідентифікація стала практикою та методом виживання для більшої частини суспільства. Саме тому соціологія зафіксувала рекордні цифри підтримки євроінтеграції, НАТО, української мови, бойового курсу на захист державності тощо. Після вторгнення ідентичність стала структурним чинником, який визначає оборонну доктрину, зовнішню політику, суспільну мобілізацію, прагнення бути приналежним до міжнародних альянсів. І як кульмінація - саме внутрішня самоідентифікація українського суспільства стала фундаментом визначення місця України в сучасній геополітиці. Вона стала новим геополітичним ресурсом, тобто таким ресурсом, що дозволило Україні витримати удар, який багато інших держав, позбавлених національної єдності, не пережили би.

Водночас у новій геополітичній реальності Україна, як перш за все - нація, стикається з стратегічно важливим викликом, який загалом не менш є важливим ніж процес захисту від російської агресії. Україна постає перед питанням політичної суб'єктності всередині держави. Як зазначив у своїй статті колишній Головнокомандувач ЗСУ Валерій Залужний, «перемога у війні неможлива без чіткої, артикульованої політичної ідеї» [50]. Тобто ми знову повертаємося до ключової думки - геополітична позиція України завжди була відображенням внутрішньої ідентичності, і це підтвердилося в умовах повномасштабної війни.

Війна це продовження політики, а політика є продуктом ідентичності, а політична ідентичність продукує місце та роль держави в рамках геополітики. Таким чином, слід підкреслити, що перемога в цій війні звісно хоч і потребує тотальної технологічної модернізації, але у той же час перемога формується і за рахунок внутрішньої стійкості, яка є продуктом розуміння сенсу самої боротьби [51].

І саме тут ідентичність виходить на передній план, оскільки без усвідомленої національної мети неможливо побудувати ефективну оборону, сформувати міжнародні коаліції, домогтися довгострокової підтримки партнерів та врешті зрозуміти у якому взагалі напрямку має рухатись суспільство, щоб досягти саме “перемоги” оскільки без чіткого визначення свого місця у регіоні як самостійної держави - неможливо визначити, що взагалі означає для країни перемога.

Але слід визначити важливий факт - те, що війна не створила українську ідентичність, а лише зробила неможливими її колишні компромісні форми. До 2022 року ідентичність фактично була “розмитою”, значною мірою вона була побудованою на лозунгах, емоційних реакціях, ситуативних політичних орієнтаціях [52]. Після початку вторгнення стало більш очевидно те, що суспільний консенсус тримається на спільному спротиві, однак не на сформованій, глибоко інтеріоризованій політичній ідеї майбутньої України. Цей факт знову підтверджує і Віктор Портников, зазначаючи, що українці протягом тридцяти років не мали завершеної моделі самоусвідомлення - наслідок колоніального досвіду та багаторічного домінування радянської парадигми мислення.

Більш за те, сам факт активної війни ускладнює повноцінне формування такої ідентичності. Внутрішній запит на “мир”, є домінантним з 2014 року, та продовжує зберігатися і сьогодні, часто вступаючи у суперечність з реальністю, яка продукує продовження війни. Частина суспільства все ще сприймає підписання миру як спосіб повернутися до “нормальності” життя до 24 лютого 2022 року, що свідчить про незавершеність ідентифікаційного процесу.

І можливо спостерігати, що знову у політичному полі переважають не ідеологічні структури, не сильні та незалежні політичні інституції, а перш за все персоналістські проєкти тобто знову відбувається вибір між лідерами, а не програмами та ідеями, що підтверджує збереження пострадянських моделей політичної культури серед українського суспільства. Тобто досі в країні актуальною є відсутність загальнонаціональної політичної концепції, яка могла б інтегрувати різні групи населення і сформувати стратегічний напрям розвитку для всієї держави загалом. І поки така ідея не оформлена, внутрішні коливання будуть продовжувати впливати на зовнішньополітичну суб'єктність України.

Звідси випливає важливий висновок: геополітична позиція України після 2022 року формується не тільки за рахунок війни, але й через напружений і незавершений процес самоідентифікації в суспільстві [52]. І тільки результат війни - перемога, поразка, замороження конфлікту або будь-який інший сценарій - визначатиме подальший характер української національної моделі. У разі перемоги Україна отримає шанс на повноцінну реконструкцію власної державності та модернізацію політичної системи це саме те, що Портников називає "створенням нової України". У випадку поразки процес ідентифікації може опинитися під загрозою занепаду або ж повернення до політичних структур минулого і повторення шляху нац. боротьби за незалежність.

Отже, після 2022 року внутрішня динаміка України не просто фон, це основна умова її геополітичного місця та ролі. Україна формує свою суб'єктність не в умовах стабільності, а в умовах боротьби за саме існування і паралельно за право на формування суб'єктної ідентичності. Без розв'язання питання самоусвідомлення й політичної ідеї ми не можемо говорити про завершене перетворення України на повноцінного суб'єктного геополітичного актора. І навпаки - формування такої ідентичності це шлях, щоб стати головною передумовою перетворення України на один із ключових елементів загальної геополітичної структури.

3.2. Зовнішні геополітичні фактори війни в Україні: ослаблення гегемонії США, роль ЄС та глобальні зрушення

Як вже було визначено, питання української самоідентифікації напряду корелює з її зовнішньополітичним курсом і врешті має вплив на геополітичні амбіції, і таким чином є одним з найбільш ключових факторів у визначенні місця та ролі України у геополітичній картині регіону (та світу), оскільки можливо прослідкувати патерн взаємодій москви та Києва, коли фактично кожен етап погіршення політичних відносин між державами спонукалось реакційними діями кремля на внутрішньополітичні зміни в Україні. Тобто амбіції в напрямку євроінтеграції, членства в НАТО москва визначала для себе, як каталізатор для застосування збройної агресії, що врешті неопосередковано впливало на місце та роль України в геополітиці.

Водночас принципово важливо наголосити, що внутрішня самоідентифікація української нації, попри її виняткове значення для формування геополітичної суб'єктності держави, не є єдиним визначальним чинником. Не менш вагомим виступає рівень зовнішньої підтримки з боку союзницьких держав, що врешті безпосередньо впливає на можливі сценарії завершення війни та в результаті на місце України у геополітиці.

Дана позиція базується перш за все на тому, що історичний досвід підтверджує, що роль зовнішнього визнання та підтримки у збереженні української державності завжди мала ключове значення. Показовим у цьому сенсі є кейс періоду після Першої світової війни, коли більшість держав, що нині виступають союзниками України, фактично відмовилися визнавати суверенітет новоствореної Української Народної Республіки. Відсутність реальних союзників і міжнародних гарантій, навіть враховуючи наявність існування певної кількості національно свідомих громадян в державі, стала однією з головних причин зникнення УНР з політичної карти світу. Саме тому слід визнати те, що історичні приклади переконливо демонструють той факт, що навіть за умов високої національної консолідації всередині українського

суспільства, всеодно критичною залишається наявність дієвої та реальної зовнішньої підтримки.

Після 2022 року Україна опинилась у доволі унікальній геополітичній позиції в своїй історії, що врешті безумовно є позитивним фактором, навіть враховуючи те, що фактично держава зазнала найбільш драматичних і водночас суперечливих трансформацій за всю історію державності. Повномасштабне вторгнення російської федерації стало реальним каталізатором внутрішніх змін, але у той же час вирішальним фактором, що змусив міжнародну систему переосмислити роль України, її стратегічну вагу та безпекове значення [53, с. 78]. Вперше за всю історію свого існування, Україна має такий рівень підтримки з боку зовнішніх партнерів, та загалом таку кількість союзників. Фактично, в умовах глобальної нестабільності та руйнування попереднього світового порядку Україна опинилася в самому епіцентрі кількох ключових процесів. Перш за все - руйнації цілої системи європейської та світової безпеки, трансформації глобальної ролі США, зростання ваги Китаю, посилення регіональних альянсів та той же самий час – переоцінки власних можливостей і внутрішніх ресурсів.

На перших етапах після вторгнення відразу був сформований образ України як суб'єкта міжнародних відносин, здатного самостійно визначати власний курс, чинити військовий, політичний, дипломатичний опір сильнішому агресору. Цей образ активно підтримувався зовнішніми акторами, країни НАТО почали поступово збільшувати к-ть постачання озброєння, відповідно швидко зріс рівень фінансової допомоги та політичної підтримки України. Європейський Союз надав Україні статус кандидата, а міжнародні інституції (ООН та МВФ) виступили гарантами макрофінансової стабілізації. Проте слід визнати важливий аспект, що цей образ був значною мірою зумовлений не автономністю України, а безпрецедентною мобілізацією міжнародних партнерів.

Сам момент, коли Україна стала центральним елементом європейської безпеки, не був виключно результатом внутрішнього самоствердження

української нації – це був насамперед результат того, що Захід розглядав війну як екзистенційну загрозу міжнародному порядку. Хоча й неможливо відмовлятися від рівня впливу який створила готовність українського народу боротись, врешті це безумовно один з факторів, який демонстрував, що інвестиції у оборонний сектор України є релевантними.

У 2022–2023 роках очікування щодо майбутнього України насправді були надзвичайно високими. Перш за все тому, що на тлі успішних операцій Збройних сил України, створення політичної коаліції на підтримку Києва та риторики «незворотності євроатлантичного курсу» почала формуватися теза про абсолютно точну вірогідність вступу України до НАТО, тобто наче це було лише питання часу, коли вирувало очікування завершення війни, що послугувало б прийняття України до НАТО [54, с. 20]. Декларації самітів Альянсу 2023 і 2024 років визнавали, що майбутнє України лежить у НАТО, а шлях до вступу є відкритим. У багатьох політичних наративах створювалося враження, що міжнародна підтримка є гарантованою, а тема членства, знову ж таки, суто лише питання часу і не більше того. Але згодом стало очевидно, що ці декларації мали швидше символічний, ніж реальний практичний характер, і не враховували фундаментальних структурних змін у світовій політиці.

Починаючи з 2024–2025 років політична та безпекова конфігурація навколо України почала дуже активно змінюватися і насправді не зовсім у позитивному вигляді. Позиція Сполучених Штатів, що протягом всієї війни позиціонував себе як ключового гаранта безпеки й основного постачальника озброєнь, зазнала суттєвого перегляду. Спочатку адміністрація Байдена, попри загальну підтримку України, фактично утримувалася та постійно уникала чітких відповідей, та запобігала від конкретного рішення щодо реального членства в НАТО та не надавала практичних юридично зобов'язуючих гарантій безпеки. Тобто, фактично існувала постійна символічна підтримка, відбувалось надання фінансової допомоги Україні, постачалась зброя однак реальних гарантій безпеки не надавали.

На цьому етапі слід також зазначити, що попри існування образу більш прихильної позиції адміністрації Байдена по питанню України - фактично, у стратегічному вимірі неможливо підтвердити цю позицію. Перш за все тому, що протягом каденції президента Байдена відбувались певні кейси, що демонстрували відсутність реального політичного бажання Сполучених Штатів надати Україні всі реальні можливості для повернення окупованих росією територій.

З боку Білого Дому постійно лунали сигнали про необхідність припинення ударів по території росії (навіть враховуючи їх низьку активність порівняно з 2025 роком) та про неможливість надання ЗСУ далекобійних ракет, побоюючись ескалації бойових дій. Поміж тим, з боку України (у обличчі президента Зеленського) постійно проводилась складна та доволі тривала дипломатична робота стосовно надання більш важкої наступальної зброї для української армії. В рамках ленд-лізу фактично не було надано жодної реальної військової допомоги Україні [55]. Тобто, таким чином, хоча й часи каденції президента Джо Байдена вважаються більш сприятливими, неможливо визначити, що на той період часу адміністрація Білого Дому будували свій геополітичний курс на абсолютну підтримку України з подальшою остаточною перемогою у війні з росією.

Одним з визначальних зовнішніх факторів, стосовно процесу формування місця України в рамках геополітики стало повернення до влади у США Дональда Трампа. Це саме та подія, коли фактично зовнішньополітична (не тільки для України а і загалом для всього світу) ситуація змінилась ще радикальніше. Ще до того, як Трамп вступив до своєї каденції ним було чітко заявлено, що вступ України до НАТО не відповідає інтересам США, а сам Альянс у теперішньому вигляді не має брати на себе нових зобов'язань. Міністр оборони Піт Гегсет заявив, що відновлення кордонів України у межах 1991 року не виглядає реалістичною метою, а членство України в НАТО - тим більше.

Прихід до влади США ізоляціоністів фактично послабив позиції альянсу та України на геополітичній арені. Союзник на якому трималась вся впевненість

стосовно питань безпеки - відмовляється від своїх зобов'язань. Така політика стосується і інших регіонів, кейс з Тайванем, коли Трамп фактично шантажем намагається досягти перенесення значної к-ті виробничих потужностей з виготовлення мікročіпів, демонструє те, що світ остаточно змінився. Колишні безпекові гарантії вже не працюють, фактично єдиний реальний гарант безпеки НАТО демонструє свою ненадійність, врешті внутрішній клімат між європейськими союзниками та адміністрацією Трампа дедалі ще більш напружені, що лише більше послаблює позиції України в спробі досягнення справедливого миру [56].

Такий розрив між риторикою європейських союзників і позицією США створив врешті нову геополітичну реальність, коли за формальної підтримки політика «відкритих дверей» де-факто був сформований сигнал про небажання Вашингтона гарантувати Україні колективний захист. І внаслідок цього відбулось різке зростання стратегічної невизначеності, посилення внутрішнього напруження в країнах ЄС, загострення дискусій щодо необхідності посилення власних оборонних можливостей Європи в контексті чого союзники поступово перестають вбачати у США надійного союзника. Для України ці процеси означають фактичне зменшення ступеня суб'єктності, оскільки зовнішня підтримка - це основний фактор її стійкості, можливості ведення подальшої боротьби за суверенітет, і врешті ця підтримка почала втрачати стабільність [57].

Паралельно цьому відбуваються важливі внутрішні зміни. Економіка України продовжує працювати в умовах постійного виснаження, демографічна криза з кожним роком все більше зростає, мобілізаційні ресурси скорочуються, а темпи реформ, попри прогрес у окремих сферах, доволі песимістичні та нерівномірні. У таких умовах внутрішні резерви України жодним чином не здатні забезпечити необхідного рівня стійкості без системної зовнішньої допомоги. Врешті, ця залежність є певно, що головним аргументом критики твердження про формування «повної зовнішньополітичної суб'єктності». Бо врешті фактично, суб'єктність України визначається не лише її внутрішніми

здібностями, а співвідношенням між внутрішнім потенціалом і політичною волею партнерів. І як результат, саме політична воля союзників стала найбільш вразливим елементом в цій системі взаємодії.

Вочевидь ослаблення підтримки на пряму вплинуло й на військову ситуацію. У 2024–2025 роках на полі бою Україна продовжує стикатися з очевидним дефіцитом боєприпасів, зенітних ракет, бронетехніки, що стало прямим наслідком скорочення та нерегулярності поставок, за 2025 рік Україна втратила значну кількість територій на Донбасі. У цих умовах Україна змушена була адаптуватися та розпочинати значно активніше розвивати вже свою власну оборонну промисловість, шукати нових партнерів поза Європою та США, а також посилювати дипломатичну активність у країнах Глобального Півдня. Проте такі зусилля мали певно більше компенсаторний, ніж стратегічний характер.

Попри це, Україна продовжує зберігати значний рівень суб'єктності в окремих напрямках. По-перше, Україна досі активно впливає на порядок денний європейської безпеки, примушуючи ЄС до переосмислення оборонної політики, нарощування виробництва озброєнь та інтеграції оборонних ринків [58, с. 7]. По-друге, Україна залишається ключовим політичним фактором у стримуванні росії та формуванні «східного флангу» Європи. По-третє, навіть враховуючи зміну курсу адміністрації Сполучених Штатів, внутрішній кризис всередині НАТО, скорочення військової та фінансової допомоги - Україна має політичну волю стосовно рамок та змісту потенційної мирної угоди. Тобто, навіть враховуючи постійний тиск з боку президента Трампа, російської окупаційної армії, Київ не дозволяє собі погоджуватись на абсолютно будь-які умови для підписання мирної угоди, та досі здатен бути одним з ключових акторів у формуванні угоди, та здатен продукувати свої стратегічні геополітичні інтереси як ті, що необхідні при формуванні договору між ним та Москвою.

Однак усе це не змінює головного аспекту, геополітична суб'єктність України досі залишається суб'єктністю залежного типу, тобто такою, що може

реалізуватися лише за умов наявності стійкої зовнішньої підтримки. Коли підтримка посилюється, зростає і міжнародна вага України; коли вона слабшає відповідно слабшають і позиції країни як на полі бою, так і в дипломатичній площині [59]. Власний внутрішній ресурс, попри значну силу спротиву, поки що не здатен повністю компенсувати зміни у геополітичній системі. Так, внутрішня консолідація (на яку постійно відбувається зовнішній тиск) фактично підтримує здатність України вести боротьбу, однак у разі повної відсутності зовнішньої підтримки, існує реальна загроза втрати суверенітету держави.

Станом на 2025 рік геополітична позиція України формується на перетині різних але пов'язаних реальностей. Перш за все це реальність війни, реальність яка продовжує визначати більшість політичних рішень і спрямовує всі ресурси держави на виживання, поміж з тим вона продукує наявність сильних позицій в рамках перемовин. Друга реальність стосується глобальної політичної переорієнтації, в рамках якої, у колишньому надійний союзник, США дедалі більше зменшують свою роль, як «гаранта міжнародного порядку», а європейські країни не здатні створити ефективну альтернативу. Третя реальність базується внутрішньої трансформації, де Україна намагається зберегти стійкість за умов економічного виснаження, зменшення населення та тривалої війни.

Врешті на даний момент саме ці реальності є ключовими, оскільки вони і створюють загальну геополітичну структуру в рамках якої суб'єктність України виражена доволі нерівномірно. У політичному/дипломатичному вимірі вона і зараз досить висока, у військовому обмежена зовнішніми поставками, ефективністю внутрішнього управління з боку Генштабу, у стратегічному значною мірою залежна від глобальних трендів.

Додатково, з приходом на пост президента США Дональда Трампа 2025 рік ознаменувався запуском процесу перемовин спрямованих на підписання мирної угоди між Україною та рф. Врешті, цей процес став додатковим чинником, що формує позицію Києва на геополітичній арені. Характерною

рисом є сам характер процесу проведення перемовин, який є фактично примусовий лише стосовно України. В рамках процесу перемовин адміністрація Трампа демонструє свою відверту нездатність дипломатичною силою зрушити процес з мертвої точки, що врешті лише більше демонструє невизначеність подальшого геополітичного місця України.

Фактично Сполучені Штати вирішили тримати позицію “арбітра” ніж реального захисника інтересів суверенітету фактично майже свого союзника. Такий підхід означає лише те, що США фактично відсторонюються від конфлікту, та починаються ставитись до нього не як до питання відновлення справедливості, захисту принципів міжнародного права та безпекової архітектури та відновлення територіальної цілісності України, для Штатів це суто дипломатичний «транзакційний» процес, де компроміс це лише суто політичне вирішення, а не питання відновлення суверенітету.

Такий “прагматичний” підхід, з перспективи США, знову ж таки значною мірою ігнорує ризик знецінення міжнародного права, підрив довіри до гарантій безпеки і деморалізацію держав, які розраховували на принцип непорушності кордонів. Для України ця логіка означає не перехід до безпеки і стабільності, а навпаки у цілком реалістичну легалізацію втрати контролю над частиною територій, зменшення стратегічних опцій, відмову від безпекового порядку, розрахованого на колективну безпеку [60, с. 1604].

Фактично, неспроможність, або ж небажання адміністрації Трампа визнати, що для України - перемога це не просто питання справедливості, це питання життєздатності як держави - має глибокі геополітичні наслідки, оскільки це питання, що стосується не лише України а загалом всієї безпекової структури. По-перше, дана неспроможність знижує шанси на відновлення повного контролю над територіями, що відкриває простір для заморожування конфлікту і, як наслідок, для тривалої нестабільності на кордонах всього європейського регіону [60, с. 1606].

По-друге така політика демонструє союзникам, що будь-які нові або попередньо встановлені гарантії безпеки фактично втрачають свою силу та

відтепер можуть бути умовними, що послаблює довіру до західних безпекових гарантій у цілому. І врешті це має довгостроковий негатив для системи колективної безпеки, побудованої навколо трансатлантичних інституцій.

Додатково відповідна політика нової адміністрації Білого Дому демонструє недієздатність безпекових гарантій поміж не тільки своїм союзникам, фактично це сигнал для геополітичних опонентів, у обличчі Китаю, росії. Ірану тощо, про повернення “права сильного” в рамках глобальної геополітики, коли зовнішньополітичні інтереси можуть бути досягнені в разі наявності достатньої сили та готовності очікувати результат. Врешті це впливає і на геополітичну позицію України, для якої з кожним новим етапом зовнішньополітичних змін, гарантії безпеки поступово перетворюються на “фарс”, що врешті вибудовує усвідомлення необхідності створення свого власного надійного ВПК.

Очевидним є те, що починаючи з 2022 року США вважаються, та формально залишаються, одним з найбільш ключових союзників для України. Однак, враховуючи зазначені аспекти зовнішньої політики нової адміністрації, зрозуміло те, що характер їхньої політики відкрито демонструє ознаки стратегічної зміни свого курсу, з паралельною внутрішньою політичною поляризацією, і в рамках цього процесу українське питання перестає бути реальним пріоритетом. І врешті це прямий вплив на геополітичну суб’єктність України, оскільки саме американська підтримка є критичною умовою для збереження спроможності до ведення війни.

В контексті цих дій Сполучені Штати доволі відкрито говорять про те, що для них є важливим посилення стратегічних економічних відносин з російською федерацією. Тобто, іншими словами, фактично ключовий союзник України відкрито вибудовує свою зовнішню політику з наміром покращення відносин з її (України) стратегічним ворогом. Врешті це ставить під сумнів питання довгострокової перспективи ведення бойових дій українською стороною, та питання збереження суб’єктності як такої. В діях Вашингтону вбачається мислення в рамках реалістичної політики відповідно до ідей Генрі

Кіссінджер, в рамках якої стабільність міжнародної системи та баланс сил мають більший пріоритет над моральними оцінками чи долею окремих держав.

Тобто, в межах цієї парадигми війна в Україні розглядається не як боротьба між стороною агресора та реальною жертвою. Для адміністрації Дональда Трампа війна в Україні це лише один з елементів значно більш ширшого геополітичного конфлікту, в якому послаблення росії це фактично послаблення та зміна балансу сил у світі. США відкрито демонструють той факт, що для них посилення Китаю значно більша геополітична загроза ніж потенційний програш України у війні за свою незалежність. Дана позиція здебільшого простежується у нерішучості та певно, що у небажанні, активно постачати різні види озброєння, не лише наступального але й оборонного, якщо казати про надання систем ППО Patriot. Відбувається постійне затягуванні рішень, балансування між ескалацією і стримуванням. І врешті, для України це створюється ситуація, коли саме питання її виживання та перспективи потенційної перемоги значною мірою залежать суто від внутрішніх процесів у США, а не від власних стратегічних рішень, якщо нічого не зміниться.

Врешті, дана політика Вашингтону впливає не лише на стратегічну позицію самої України. Загальна західна безпекова доктрина десятиріччями базувалась на впевненості саме у ефективності та надійності США як союзника, їхньої армії та готовності захищати спільні інтереси. Тим самим, в історичний момент коли Сполучені Штати демонструють свою неготовність стратегічно підтримувати союзників, Європа опинилась у ситуації коли її оборонний комплекс низькоефективний, потужності слабкі, а готовність захищати серед населення майже відсутня і врешті регіон вразливий до будь-яких зовнішніх агресивних дій.

Поміж тим, дана слабкість ЄС напряду впливає і на можливість України вести боротьбу за виживання, оскільки постає постійне питання у фінансуванні, якого надається дедалі менше і з паралельним зменшенням надання військової допомоги. Тобто, Європа на даний момент на максимумі своїх потужностей, але не здатна покрити потреби української армії, що лише більше ставить під

сумнів цих потужностей у забезпеченні власних потреб в разі відкритої бойової конфронтації. Додатково з цим, ЄС демонструє вкрай високу неефективність в сенсі здатності прийняття швидких, інституційних рішень. Це відображається на співставленні к-ті наданих артилерійських боєприпасів Європою Україні, та КНДР росії.

Отже, геополітична позиція України після 2022 року не може бути описана суто у простих категоріях «посилення» чи «ослаблення». Вона являє собою процес постійного складного балансування між внутрішнім потенціалом та зовнішніми подіями. Україна не втратила суб'єктності, але зміни з 2022 року і по 2025 рік її характер став ще більш умовним і залежним від зовнішніх факторів передусім від позиції Сполучених Штатів та готовності країн Європи взяти на себе більшу відповідальність за безпекову архітектуру континенту.

Тому станом на 2025 рік ключовим рішенням для України є певно, що трансформація своєї залежності, задля посилення суб'єктності, або здобуття більшої автономності, однак це вимагає реального розвитку оборонної промисловості, повної реформи інституційного укріплення для забезпечення стабільного всередині держави в рамках суспільства. Тільки за цих умов позиція України в геополітичній системі зможе поступово набувати свою суб'єктність та затверджувати її оскільки слабкість зовнішніх союзників демонструє закладення тенденції на політичну нездатність досягнення справедливості та підтримки міжнародної архітектури безпеки.

Висновки до розділу 3

В результаті проведеного аналізу трансформації місця України в геополітичному просторі після 2022 року, ми можемо визначити той факт, що Україна увійшла у нову епоху власної історії існування, як держави. Характерною рисою для даного етапу історії української держави є поєднання фундаментальних внутрішніх змін в самій Україні і паралельно масштабних змін та перебудови загальної геополітичної світової системи. Повномасштабна війна росії проти України фактично стала реальним каталізатором прискорення процесів, що загалом вже довгий час існували, як частина українського суспільства, але не могли завершити свій процес формування без відповідного поштовху, яким врешті стала зовнішня агресія, криза старої та сталої моделі міжнародної безпеки, руйнування довоєнних стратегічних уявлень ЄС та НАТО, зміна всієї фундаментальної основи міжнародної політики, оскільки почало відбуватися зростання значення сили у відносинах між державами ніж дипломатія.

І врешті слід визнати той факт, що саме через війну в Україні ці тенденції почали проявлятися зі значно максимальною інтенсивністю. І саме тому, це призвело до того, що фактично на сьогодні місце України у сучасній геополітичній системі тепер не може розглядатися окремо від загальних глобальних системних змін та навпаки, Україна перетворилась на один із ключових елементів всього зазначеного процесу формування нової геополітичної системи.

Також у розділі був проведений аналіз трансформації самого українського громадянського суспільства/нації, і врешті було визначено, що саме ця трансформація і стала фундаментальним чинником нової суб'єктності держави. Агресія з боку росії 2022 року лише прискорила процес політичної консолідації, однак на даний момент не завершили його. Процес остаточного формування самоідентифікації українського народу і досі залишається

незавершеним, оскільки він залишається багатовекторним, наповненим внутрішніми напруженнями.

Фактично війна лише більше актуалізувала саме питання загальнонаціональних цінностей, яка має бути ефективна модель самої держави, та і загалом вона значно змінила суто уявлення про майбутнє для України. Врешті вона показала, що українська ідентичність розвивається, тобто вона досі знаходиться у стані еволюції, формуванні своєї самоідентифікації. Проте, слід визнати і той факт, що навіть враховуючи об'єктивно масову мобілізацію всього українського суспільства, після майже 4 років повномасштабної війни суспільство втрачає свою консолідованість стосовно того, якою наприклад має бути повоєнна Україна, якою має бути система влади, роль держави, пріоритети економічного розвитку, формат відносин між центром і регіонами, та що найбільш головне - у якому форматі Україна має співіснувати з росією, що робити з окупованими територіями, на які умови погоджуватись, на які компроміси йти та які є "червоні лінії" для держави.

Разом із тим аналіз подій 2022–2025 років підкреслив критично важливе значення і зовнішнього фактора, без якого оцінка суб'єктності України в рамках геополітики була б неповною. Навіть враховуючи те, що внутрішня консолідація та еволюція національної ідентичності в Україні залишаються вкрай важливими для формування стратегічної позиції держави, все ще реальна здатність реалізувати ці цілі значною мірою залежить і від зовнішньої підтримки також. Критично важливим став 2025 рік, перш за все зміна президентської команди у США, в результаті чого відбулась кардинальна переорієнтація та зміна американської зовнішньої політики, що напряду вплинуло на війну в Україні. Також ці зміни засвідчили той факт, що суб'єктність України має вбудований структурний обмежувач, а саме її надмірна опора на військово-політичні ресурси союзників. Фактично, та система гарантій щодо зовнішньої підтримки, на яку досі спирається Україна крихка та майже зруйнована. Показовим цьому тезису стала подія коли відбулась фактична відмова, ще при адміністрації Байдена, Україні від

перспективи її членства в складі НАТО. Радикальні корективи позиції Вашингтона після повернення Дональда Трампа, продемонстрували лише подальше посилення цієї тенденції та послаблення не лише позиції України у геополітичному вимірі, але й самого НАТО.

У 2025 році загострилися фундаментальні суперечності між Києвом і Вашингтоном щодо параметрів можливої мирної угоди з росією. Постійно лунаючі заяви Трампа щодо необхідності “швидкого завершення війни”, його фактичне небажання надавати Україні довгострокові гарантії безпеки, а також постійний політичний тиск на українське керівництво ще більше продемонстрували розрив між стратегічними цілями України та інтересами її головного союзника. Для Києва перемога у війні це перш за все питання власного виживання, тоді як адміністрація Трампа розглядає конфлікт у логіці зовнішньої політики, коли основним противником вважається Китай, а рф - вимушеним союзником.

Саме аналіз зовнішньополітичного виміру виявив важливу особливість геополітичної позиції України на момент 2025 року. Для України внутрішні трансформації ідентифікації створюють умови, за яких держава стає здатною осмисляти себе в якості суб'єкта, однак важливо визначити, що недостатня стабільність зовнішньої підтримки напряду обмежує її реальні можливості діяти та реалізувати себе врешті як суб'єкт. У цій ситуації внутрішнє самовизначення української нації дійсно надалі продовжує визначати напрямок і зміст геополітичної стратегії України, але у той же самий час зовнішні партнери, насамперед самі США, мають достатній вплив та утворюють ту систему координат, у межах якої Україна може реалізувати свою суб'єктність але дедалі більше зростає реальна вірогідність знову повернутися до стану обмеженої залежності.

Зовнішньополітичний спектр трансформацій після 2022 року показує, що Україна врешті вийшла з периферійного статусу у європейській безпековій архітектурі, вона стала одним із ключових центрів для всього європейського регіону. За цей час відбулось рішення ЄС розпочати переговори про членство,

постійно шукають актуальні та нові формати співпраці з НАТО, в результаті також поступово розпочинається відродження оборонно-промислових альянсів, зовнішні виклики продемонстрували актуальність збільшення оборонних бюджетів, як у США так і у європейських країн - і все це свідчить про те, що Україна перестала бути геополітичним «буфером» і перетворилася на державу, без якої неможливо уявити стратегію континентальної безпеки. Парадоксальним є те, що фактично російська агресія, мала на меті тотальне знищення української суб'єктності, однак врешті призвела до прямо протилежного - всередині держави були прискорені процеси формування нації, і загалом Україна нарешті стала визначальним фактором у геополітичній стратегії Заходу.

В рамках глобальної геополітики війна в Україні змінила загальні параметри боротьби дипломатичної та і військових. Згідно з теорією Валлерстайна, кожен цикл гегемонії завжди супроводжується вагомими кризами в загальній структурі, під час них напівпериферійні країни можуть піднятися вище або, навпаки, опуститися ще нижче. І Україна опинилася саме в центрі такого циклу, бо війна ще більше вплинула на конкуренцію США і Китаю, стратегію НАТО, поведінку таких країн як Туреччина, політику країн Глобального Півдня, тощо.

В результаті, Україна фактично стала однією з ключових світових арен, де старий світопорядок завершує своє існування, а новий лише у стані формування. І саме тому ця війна є вирішальною, в межах геополітики, як для України, так і для всього світу, оскільки від того, яким буде результат війни, залежить і те, чи стане Україна активним елементом нової системи, чи знову перетвориться на пасивний об'єкт без своєї чіткої, власної геополітичної мети, без свого особистого визначення стосовно зовнішньої політики, та без реальних перспектив на формування розвиненої країни.

Проте, навіть враховуючи зазначений вагомий потенціал держави, майбутній геополітичний статус України ні в якому разі не є гарантованим. Зовнішня підтримка, навіть коли вона масштабна, не може ніяким чином

компенсувати відсутності внутрішньої модернізації, економічної стійкості, інституційної спроможності, довгострокової стратегії розвитку, рівня консолідації населення, відсутність реформ, корупцію тощо. Війна не усунула попередніх внутрішніх проблем, вона лише наочно продемонструвала їх та показала, що без їхнього вирішення будь-яка перемога залишатиметься доволі невизначеною у довгостроковій перспективі.

Отже, аналіз доводить, що після 2022 року Україна отримала реальний та унікальний, як для власної історії, шанс перейти від ролі периферійного геополітичного об'єкта до ролі повноцінного актора та суб'єкта геополітичних процесів. Перш за все тому, що Україна стала одним із найбільш визначних факторів формування нової архітектури європейської та глобальної безпеки. Проте цей шанс не є абсолютним. Здатність України реалізувати свою суб'єктність залежить паралельно від двох комплексних процесів. По-перше - від завершення процесу внутрішнього самоусвідомлення, від побудови модернізованої моделі державності, по-друге - від здатності зберігати стійкість у ситуації, коли зовнішня підтримка непостійна і піддається впливу політичних змін у ключових "центрах сили".

Українська нація фактично отримала шанс на геополітичну суб'єктність. Однак втілення цієї можливості у реальність залежить від поєднання внутрішньої консолідації та зовнішньої стратегічної підтримки оскільки обидві сфери є дійсно визначальними для України.

ВИСНОВКИ

У науковій роботі проводилось комплексне дослідження, направлене на визначення місця та ролі України на світовій геополітичній арені.

Перш за все було розглянуто теоретико-методологічні засади геополітичної науки, що надало роботі фундамент, завдяки якому стало можливим провести подальше дослідження ролі України у сучасній геополітиці. Також важливим елементом роботи став аналіз шляху та еволюції української суб'єктності, починаючи з набуття нею свого суверенітету у 1991 році і до подій 2025 року.

Протягом усієї наукової роботи паралельно досліджувались два ключові виміри. З одного боку досліджувалось визначення місця України в сучасній геополітичній системі, а з іншого боку – всі внутрішні трансформації українського суспільства, що врешті сформували геополітичні орієнтири держави, що насправді було взаємозалежним. Дослідження показало, що ці два процеси не були одновимірними, перш за все тому, що внутрішні зміни в Україні постійно накладалися на вплив зовнішніх сил, глобальних центрів сили та впливу, та врешті це призводило до світових структурних змін.

Одним із центральних висновків роботи є те, що геополітичне місце України дійсно ніяким чином неможливо зрозуміти без аналізу внутрішньої еволюції її національної ідентичності. Однак паралельно цьому, робота також демонструє, що внутрішні трансформації це лише частина значно більш глобальної динаміки. Це та динаміка в якій Україна постійно взаємодіє з міжнародним (геополітичним) середовищем, а її можливості геополітичного вибору визначаються як станом політичної нації, так і паралельно самою логікою поведінки зовнішніх акторів. Ідентичність, без сумнівів, виступає фундаментальним елементом у формуванні української суб'єктності, але вона не може розвиватися у вакуумі, на неї впливають змінні регіональні безпекові умови, глобальні геополітичні цикли, тощо.

Також, додатково з цим, проведений у роботі аналіз історичних змін починаючи з 1991 року, тобто з самого моменту набуття незалежності, демонструє той факт, що Україна навіть враховуючи три десятиліття незалежності, досі перебуває у стані незавершеного становлення політичної нації. Проте аналіз також демонструє те, що зовнішні фактори, такі як постімперська політика росії, поступові хвилі розширення НАТО та ЄС, регіональні конфлікти, зміни у міжнародній економіці не меншою мірою визначали можливості України у цьому процесі. Незавершеність націєтворення є одним з вирішальних внутрішніх процесів для становлення суб'єктності України в рамках геополітики, однак історично склалось так, що внутрішній процес формування громадянського самоусвідомлення серед нації проявляється на тлі глобальних структурних змін, коли відбувається занепад постбіполярного порядку, зростають хвилі популізму, зростає вплив та військова міць Китаю та врешті відбувається переформатування ролі США у світі і відкат до політики ізоляціонізму саме тоді, коли світова система, особливо Україна, дедалі більше потребує значної залученості Штатів у зовнішні кризові процеси.

У цьому контексті українська зовнішня політика упродовж 1990–2000-х років не була виключно відображенням внутрішніх процесів стосовно пошуку своєї ідентичності, але слід визнати, що цей процес став одним із рушіїв зміни системи глобального порядку, оскільки геополітична визначеність України є частиною екзистенційної боротьби між Україною та росією, оскільки кожна з цих країн претендує на одну спадщину та на одну й ту саму територію. Саме тому політика балансування 1990-х, коливання між ЄС і росією у 2000-х та подальші революційні етапи розвитку слід все ж таки розглядати як структурний результат взаємодії відразу двох рівнів – внутрішнього ідентифікаційного та зовнішнього структурного. Геополітична турбулентність України була зумовлена від сукупності внутрішньої невизначеності внаслідок пост-радянської спадщини, та внаслідок відсутності усвідомлення у країн Заходу стосовно стратегічної важливості незалежності України для регіону.

Загалом поєднання важливості внутрішньої самоусвідомленості та ефективної зовнішньої підтримки прослідковується протягом усього дослідження. У роботі було використано, зокрема, концепції Маккіндера та Бжезінського - вони дозволили показати об'єктивну вагу України як структурного елементу євразійської геополітичної архітектури безпеки. Однак, знову ж таки, аналіз продемонстрував той факт, що географічне положення набуває політичного значення лише тоді, коли внутрішня українська суб'єктність корелюється з реальними можливостями, які створює міжнародна система в обличчі зовнішньої підтримки, та навіть у питанні визнання територіального суверенітету і загалом незалежності держави. Фактично, Україна могла б так і залишатися слабкою периферією, якби її внутрішні трансформації не співпали з ослабленням старих центрів сили, у обличчі росії та, частково, США як гегемона, що врешті і створило історичний шанс на не лише отримання справжньої незалежності, а й закріплення її в статусі суб'єкта геополітичних відносин.

Додатково, аналіз еволюції української політичної нації надав розуміння того, що 2014 рік став певно одним з перших моментів, коли внутрішній ідентифікаційний імпульс збігся з міжнародними змінами. Анексія Криму та війна на Донбасі поставили фактично Україну в ту ситуацію, де подальше балансування стало неможливим. Але водночас Захід почав все більше демонструвати відсутність своєї політичної волі та здатності захисту сталої безпекової архітектури. Тобто, якби парадоксально це не звучало, але фактично зовнішня агресія з боку росії та занепад західних зовнішньополітичних сил, створили умови, коли Україна одночасно опинилась у стані необхідності боротьби за право свого існування але й паралельно цьому набула шансу визначення своєї самостійності.

Однак, навіть враховуючи події 2013-2014 років: Революція Гідності, анексія Криму, розв'язання війни на Донбасі - процес становлення політичної нації залишався незавершеним. Вибори 2019 року продемонстрували продовження внутрішньої неготовності українського населення визнати

неможливість мирного співіснування з росією, та водночас показали й зміни в зовнішньому середовищі. США в ці роки переживали політичну поляризацію, ЄС перебували у кризі стратегічної відповідальності, Китай продовжував нарощування свого впливу, а росія готувалась до війни. Саме тому повномасштабне вторгнення 2022 року слід розглядати не лише як наслідок внутрішньої незавершеності України, це й елемент значно більш широкого циклу світ-системної турбулентності.

Проте, слід зосередити найбільшу увагу стосовно ролі зовнішніх факторів у питанні визначення місця України в сучасній геополітиці. Фактично, на момент 24 лютого 2022 року глобальна міжнародна архітектура безпеки вже перебувала у стані своєї глибокої та внутрішньої кризи, а війна 2022 року лише стала каталізатором всіх зовнішніх процесів та фактором для прискореного розвитку суб'єктності самої України. Однак у той же самий час війна ще більше відкрила факт залежності України від зовнішніх центрів сили, передусім саме від США та ЄС. Проведений аналіз показує те, що лише поєднання внутрішньої мобілізації українського суспільства та масштабної міжнародної підтримки зробило ефективний спротив можливим. Однак зовнішній фактор у довгостроковій перспективі відіграє, певно, що вирішальну роль. Це особливо стало помітно після 2023 року, коли невдача контрнаступу співпала (можливо, що і вплинула) на зміну політичної логіки на Заході. Це був саме той переламний момент, коли стало очевидно для всіх, що навіть потужна внутрішня консолідація у перші роки війни, не змогла компенсувати обмеженість матеріальних ресурсів в ситуації нестабільної зовнішньої підтримки.

Поміж того, зазначені зовнішні фактори у третьому розділі, а саме: зміна зовнішньополітичного вектору Сполучених Штатів з приходом нової президентської адміністрації, слабкість Європейського Союзу, нестача фінансування - демонструють те, що створюється вкрай загрозлива ситуація відносно збереження української незалежності та, врешті, і геополітичної суб'єктності. Вже згаданий провальний контрнаступ України в 2023 році був

моментом зламу самого характеру ведення бойових дій. Стрімкі наступальні дії завершилися, відтепер з літа 2023 року Україна знаходиться у фазі, коли йде війна на виснаження. І це саме та концепція війни, яку Україна суто математично не зможе вести з кінцевим результатом у вигляді перемоги. Перш за все це питання мобілізаційного ресурсу, який поступово закінчується, а неефективне управління цим ресурсом призводить до підриву довіри до влади та зниження бойового духу в країні

У питанні виснаження економічного ресурсу, українська влада спиралась на економічні потужності своїх західних партнерів, ЄС та США (до 2024 року). Однак будь-яка активна допомога (тобто безкоштовна передача озброєння, а не продаж його європейцям, які вже потім передають його Україні) з боку Штатів фактично призупинена, а Європейський Союз дедалі більше втрачає свої спроможності у фінансуванні української економіки. Поміж тим, дискусійні події навколо надання Україні заморожених російських активів в якості фінансування продемонструвало і відсутність консолідації серед європейських лідерів у питанні підтримки України.

І, врешті, у такій конфігурації зовнішньополітичних викликів постає одне найбільш ключове питання - що насправді формує українську геополітичну суб'єктність на сучасному етапі та що слід робити задля збереження свого реального існування в якості незалежної держави. Вже неодноразово зазначалось те, що після 2022 року Україна увійшла в процес відмови від позиції, коли вона має бути суто периферійним об'єктом міжнародної політики. Водночас ця мінімальна суб'єктність доволі обмежена. Здебільшого вона проявляється у здатності чинити опір, мобілізувати суспільство (хоча вже навіть зараз цей процес знаходиться під питанням), утримувати державність і формувати порядок денний міжнародних дискусій, однак не супроводжується достатнім рівнем стратегічної автономії.

Україна досі знаходиться у тій геополітичній позиції коли здатна не погоджуватись на будь-які умови, що висунуть Штати та Москва, лише ради підписання мирної угоди. Однак, по-перше, ця здатність підтримується

здебільшого суто усвідомленням європейських лідерів неминучості розповсюдження російської агресії за рамки суто російсько-української війни. Тобто, Україна має союзників, для яких реальні безпекові гарантії означатимуть нерозповсюдження бойових дій далі по європейському регіону.

Проте, по-друге, навіть ця здатність України на момент грудня 2025 року - зникає. Риторика української політичної еліти в обличчі, в тому числі, президента Володимира Зеленського, зробила вагомий зсув, порівняно з риторикою 2022-2023 та частиною 2024 років. Додатково, європейські лідери дійсно були б раді існуванню України у форматі “форпосту” проте реальних ресурсів для реального забезпечення цього статусу - Європа не має. Поміж того, як вже зазначалось, нова адміністрація Сполучених Штатів вбачає Україну не як “форпост”, а скоріше, як “буфер”, тобто це фактично відкат для України до того геополітичного статусу якого вона намагається позбутись.

Фактично нові геополітичні виклики ставлять під питання як формування повноцінної суб’єктності України так і збереження її у ЄС. Тому ми можемо зазначити, що Європейський Союз у нинішньому вигляді не готовий (принаймні швидко) перебрати на себе роль повноцінного гаранта безпеки. Тому ставка лише на ЄС фактично створює додаткові ризики. В результаті, Україна опиняється у доволі звичному для неї історично статусі балансування. Українська державність, навіть якщо брати за часів козацтва, завжди залежала від достатньої залученості з боку її союзників. І загалом подальша втрата незалежності у минулому була результатом відсутності реальної зовнішньої підтримки (та звісно здатністю українського суспільства дати відповідь на питання “навіщо нам держава”).

Врешті, як результат, Україна знаходиться у вразливій позиції, коли ключовий союзник більше не розуміє стратегічної важливості захисту суверенності української держави, і у той же самий час європейські країни не мають достатньої консолідації навколо українського питання, а також достатніх ресурсів задля забезпечення безперервної підтримки України. Однак слід зазначити, що Україна намагається внести реальні зміни у цю конфігурацію.

Тактика атакування далекобійними дронами російські НПЗ, скважини видобування нафтової сировини, кораблів тіньового флоту - є доволі ефективною та логічною в рамках довгостроковості. Вважаю, що цей крок слід розглядати, як один з реальних, що створює додатковий тиск на російську економіку та здатність вести бойові дії.

У цьому контексті дедалі більшої актуальності набуває сценарій тимчасової заморозки бойових дій як насправді найбільш раціонального варіанту подальших дій для України враховуючи комбінацію внутрішніх та зовнішніх криз. В умовах війни на виснаження, обмеженого мобілізаційного ресурсу, залежності від зовнішнього фінансування та нестабільності західної підтримки, спроба силового повернення всіх окупованих територій відверто вбачається абсолютно неможливим, тому для України має постати питання не повернення територій, а збереження того, що має зараз та збереження своєї державності. Відповідно від цього і має змінюватись повністю сама доктрина та логіка ведення бойових дій з боку України, має відбутися повне реформування Генштабу, перегляд принципів застосування людського ресурсу тощо.

Загалом риторика політичної української еліти почала змінюватись, на таку, коли проговорюється, що заморозка війни це не капітуляція, а спроба збереження своєї державності. Однак, слід визначити, що сама по собі заморозка не спонукає ніяких рішень накопичених проблем. Перш за все важливим є те, що саме буде робити Україна та її партнери в разі потенційної заморозки конфлікту. Тут доречна паралель з двома Чеченськими війнами, коли чеченський народ зміг здобути незалежність, однак через відсутність внутрішньої консолідації, реальних ефективних реформ всієї державної системи, відсутність надійних союзників та зовнішньої підтримки - незалежність була втрачена тоді коли кремль вирішив зробити "реванш". Для України це має слугувати реальним історичним прикладом, і саме тому важливим постає питання якості та ефективності і взагалі наявності подальших

глибоких структурних реформ, законодавчої, судової гілки влади, подальша глибока реформа армії тощо.

Поміж того консолідація партнерів буде визначати здатність України проводити ці реформи. Що є важливим, оскільки фактично жодна сучасна структура (ООН, НАТО, ЄС, тощо) не здатні надати реальні гарантії безпеки для України, і в цьому розумінні саме ефективність реформ та подальше посилення Збройних Сил України буде єдиним фактором запобігання зовнішньої агресії.

Однак, слід враховувати, що сценарій заморозки бойових дій лише є суто потенційним, дивлячись на небажання москви підписувати будь-які домовленості у яких відсутня капітуляція України - цей варіант на даний момент вбачається взагалі не реалістичним, а суто потенційним. Проте навіть так, українська та європейська політична еліта мають враховувати зибкість їхньої здатності вести довготривалу боротьбу.

Отже, можна дійти таких загальних висновків відповідно до поставлених у роботі завдань:

- проведений аналіз ключових класичних і сучасних геополітичних концепцій та їх застосування до українського контексту демонструє те, що концепції Маккіндера, Бжезінського дозволяють пояснити стратегічну важливість України у євразійському геополітичному просторі, і паралельно вони демонструють головне обмеження української суб'єктності а саме її залежність від стратегічних рішень провідних акторів міжнародної системи, перш за все її союзників США та ЄС;
- у результаті дослідження еволюції геополітичного статусу України після 1991 року визначено, що її суб'єктність формувалася в умовах постійного зовнішнього тиску та внутрішньої невизначеності;
- аналіз ролі США, ЄС та інших глобальних акторів демонструє те, що сучасна геополітична суб'єктність України доволі умовна. Вона базується на поєднанні внутрішньої мобілізації, яка дедалі більше втрачає силу, та

критичної залежності від фінансових, військових і політичних рішень США та ЄС. Ослаблення американської гегемонії, ізоляціонізм та майже “зрада” України з боку США та неспроможність Європейського Союзу швидко перебрати на себе роль повноцінного безпекового гаранта створили реальну загрозу втрату української державності;

- додатково визначено ключові уроки та стратегічні висновки для України в умовах зміни світового порядку та війни на виснаження. По-перше, подальше існування української державності жодним чином неможливе без реального збереження ефективної зовнішньої підтримки, що тим самим паралельно підіймає питання реальної суб’єктності. По-друге, позитивний сценарій для України можливий лише у випадку посилення Європи як самостійного геополітичного актора та глибшої інтеграції України у європейську архітектуру безпеки. По-третє, в умовах війни на виснаження дедалі більшої актуальності набуває сценарій тимчасової заморозки бойових дій, що на даний момент вбачається єдиним інструментом збереження державності та виграшу часу для глибоких структурних реформ, розвитку власного ВПК. Проте реалізація цього сценарію доволі сюрреалістична враховуючи позицію російської федерації.

Отже, місце та роль України в сучасній геополітиці знаходяться у вкрай турбулентному стані, коли кожен рік зміна зовнішньополітичних конфігурацій та внутрішньої стабільності продукують потенційний розвиток подальших подій. На даний момент українська суб’єктність доволі обмежена відсутністю власних ресурсів та залежністю від постійної зовнішньої підтримки, яка стає дедалі слабшою, як і суб’єктність самих європейських держав.

Врешті у контексті поступового послаблення Європи та небажання москви встановлювати мир більш імовірним виглядає сценарій поступового розширення зони конфлікту у глиб Європейського регіону. Російська федерація, сприймаючи слабкість європейської відповіді на провокаційні дії, фактично отримує додатковий стимул до подальшого тиску. Поміж того,

кремль також вбачає у потенційній агресії проти країн НАТО зміну існуючої конфігурації, за якій буде можливість отримати можливо і не кращі, але принаймні інші умови досягнення своїх цілей.

Додатково з цим, історичний досвід свідчить, що реальна загроза власній безпеці стає для європейських держав головним каталізатором рішучих дій. Відтак лише у разі прямого усвідомлення неминучості масштабної війни Європа здатна перейти від повільної підтримки до системних і структурних змін у сфері оборони та безпеки.

Врешті, розгортання більших військових дій у європейському регіоні надає і додатковий шанс для України, оскільки у такому сценарії роль України набуде принципово нового значення. Україна перестане бути виключно об'єктом підтримки. Ймовірна подальша ескалація та консолідації Європи навколо власної безпеки зможе призвести до глибшої інтеграції України у європейську політичну, військову структуру. Що потенційно може створити спільний досвід, що стане основою для формування нової ідентичності європейської спільноти де Україна буде невід'ємною ланкою всієї архітектури безпеки.

За таких умов найбільш релевантний стратегічний вибір України полягає у збереженні власної суб'єктності та перш за все власних ресурсів. Тобто це максимальне збереження людського ресурсу, зміна доктрини використання ресурсів, подальший розвиток власного оборонно-промислового комплексу, адаптацію воєнної доктрини до війни на виснаження, структурні зміни самої держави. Саме в цьому полягає єдиний реалістичний шлях для України зберегти державність і поступово трансформувати свою обмежену суб'єктність у більш стійку позицію в новій, ще не сформованій системі міжнародних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kjellén R. The State as a Life-Form. New Brunswick : Transaction Publishers, 2020.
URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Kjell%C3%A9n
2. Mahan A. T. The Influence of Sea Power upon History, 1660–1783. Boston : Little, Brown and Company, 1890.
URL: [https://libros.uchile.cl/files/presses/1/monographs/161/submission/proof/files/assets/common/downloads/The%20influence%](https://libros.uchile.cl/files/presses/1/monographs/161/submission/proof/files/assets/common/downloads/The%20influence%20of%20sea%20power%20upon%20history.pdf)
3. Mackinder H. J. The Geographical Pivot of History. The Geographical Journal. 1904. Vol. 23, № 4. P. 421–437.
URL: https://ondisc.nd.edu/assets/422105/mackinder_1904_heartland_article_17_pages.pdf
4. Brzezinski Z. The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives. New York : Basic Books, 1997.
URL: https://www.cia.gov/library/abbottabad-compound/36/36669B7894E857AC4F3445EA646BFFE1_Zbigniew_Brzezinski_-_The_Grand_ChessBoard.doc.pdf
5. Śliwiński K. Is geopolitics still relevant? Halford Mackinder and the war in Ukraine. Security and Defence Quarterly. 2023. Vol. 44, No. 4. P. 1–15.
URL: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_33067_SE_4_2023_1
6. Єрмоленко, А., & Єрмоленко, І. (2021). Геополітичні концепції Х. Маккіндера та З. Бжезинського крізь призму ХХІ століття: глобальний аспект. Молодий вчений, № 4 (92).
URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/501/485>
7. Middle tier of states and the Russia–Ukraine war. International Affairs. 2024. Vol. 100, No. 6. P. 2583–2608.
URL: https://www.researchgate.net/publication/384460062_The_middle_tier_of_states_and_the_Russia-Ukraine_war

8. Kostiuk O. Independent Ukraine in Russian geopolitical concept in the 1990-s // Схід (Skhid). 2016. № 5(145).

URL: [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2016.5\(145\).83775](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2016.5(145).83775)

9. Kuzio, T. Ukraine: Perestroika to Independence. London: Palgrave Macmillan, 2000. 316 p.

URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Taras_Kuzio/Ukraine_Perestroika_to_Independence.pdf

10. The Budapest memorandum: lessons and unfulfilled expectations on Ukraine's path to joining NATO 2006.

URL: https://www.researchgate.net/publication/380024341_The_Budapest_memoandum_lessons_and_unfulfilled_expectations_on_Ukraine%27s_path_to_joining_NATO

11. Budapest Memorandum on Security Assurances (1994)

URL:

https://en.wikipedia.org/wiki/Budapest_Memorandum?utm_source=chatgpt.com

12. Україна у 1993-2000 роках: політичне життя // Osvita.UA.

URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/history/32794/>

13. Угода між Україною та Російською Федерацією про невідкладні заходи по формуванню Військово-Морських Сил України та Військово-Морського Флоту Росії на базі Чорноморського флоту : Угода; Україна, 17 червня 1993 р. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/643_046

14. The Long 1990s: How Ukraine Navigated Independence, Oligarchy and Instability. Lviv Herald, 2023.

URL: <https://www.lvivherald.com/post/the-long-1990s-how-ukraine-navigated-independence-oligarchy-and-instability>

15. Перова Л. В. Участь України у миротворчих операціях ООН: правові та практичні питання / Л. В. Перова. Науковий вісник Ужгородського

національного університету. Серія «Право». 2019. Вип. 58 (Том 2). DOI:10.32782/2307-3322.58-2.42.

URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/921571.pdf>

16. Фесенко М. «Українці на боці Ічкерії: шлях УНА-УНСО в Чеченських війнах» // Ukraine History..

URL: <https://ukraine-history.com/ukrayinczi-na-boczi-ichkeriyi-shlyah-una-unso-v-chechenskyh-vijnah/>

17. 1998 Ukrainian parliamentary election. Wikipedia.

URL: https://en.wikipedia.org/wiki/1998_Ukrainian_parliamentary_election

18. Заявка України на вирішальне місце в історії // Українська правда, 2002.

URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2002/01/26/2986599/>

19. З архіву: ВР, окупована олігархами. 31 березня 1998. Укрінформ.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2473295-z-arhivu-vr-okupovana-oligarhami-j-osvacenna-dzvinici-so-zaklice-na-barikadi-1998.html>

20. Рокицька В. “Епоха Кучми: від інавгурації 1994 року до кінця каденції” // Kyiv Post. 19 липня 2024.

URL: <https://www.kyivpost.com/uk/post/36046>

21. Гальчинський, А. С. Помаранчева революція і нова влада. Київ : Либідь, 2005. 368 с.

URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Halchynskyi_Anatolii/Pomarancheva_revoliutsiia_i_no_va_vlada.pdf

22. Wilson, A. The Ukrainians: Unexpected Nation. New Haven: Yale University Press, 2000. 368 p.

URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Andrew_Wilson/The_Ukrainians_Unexpected_Nation_anhl.pdf

23. Haran, O. From Viktor to Viktor: Democracy and Authoritarianism in Ukraine. Kyiv-Mohyla Academy Institutional Repository (eKMAIR). 2011. PDF

URL:<https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/19f1e556-0385-4f15-a018-0fab8c48b816/content>

24. Inside Ukraine — Російський тиск на Україну: ключові події. ICPS. 2016.

URL:https://www.icps.com.ua/assets/uploads/files/IU_55_ukr_2016_02_03_1524.pdf?utm_source

25. Shekhovtsov, A. The “Orange revolution” and the “sacred” birth of a civic-republican Ukrainian nation // Nationalities Papers. 2013. Vol. 41, № 5. P. 730–743.

URL:<https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/abs/orange-revolution-and-the-sacred-birth-of-a-civicrepublican-ukrainian-nation/1AA052A8B564785846B8936E70A38FE0>

26. Артимишин, П. «Харківські угоди 2010 року: візії політичних, медійних та експертних середовищ в Україні» // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 33. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2020.

URL:<https://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/publications/materials/ukraina/30-033-ukrayina-kulturna-spadshchyna-natsionalna-svidomist-derzhavnist/?id=359>

27. Конфлікт щодо острова Тузла // Вікіпедія: вільна енциклопедія

URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Конфлікт_щодо_острова_Тузла

28. Конституційна реформа в Україні // BBC News Україна

URL:

https://www.bbc.com/ukrainian/news/2010/10/101001_constitution_reform_ob

29. The crisis in EU/Ukraine relations surrounding Tymoshenko. OSW Centre for Eastern Studies, 9 May 2012.

URL:https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2012-05-09/crisis-eu/ukraine-relations-surrounding-tymoshenko?utm_source

30. «Ставлення громадськості до європейської інтеграції України» — спільне дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» і Razumkov Centre

URL: <https://dif.org.ua/article/stavlennya-gromadskosti-do-evropeyskoi-integratsii-ukraini>

31. European Commission. (2012). EU–Ukraine Association Agreement initialed. Brussels.

URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>

32. Wilson, Andrew. Ukraine Crisis: What It Means for the West. New Haven: Yale University Press, 2014.

URL: https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/12211/file.pdf?utm_source

33. Kuzio, Taras. Competing Nationalisms, Euromaidan, and the Russian–Ukrainian Conflict // Europe-Asia Studies / спеціальна публікація (2015).

URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Taras_Kuzio/Competing_Nationalisms_Euromaidan_and_the_Russian-Ukrainian_Conflict_anhl.pdf?utm_source

34. Stepanenko (ed.). Ukraine After the Euromaidan: Challenges and Hopes. Bern/Berlin/Brussels: Peter Lang / ISN, 2015.

URL: <https://isnasu.org.ua/assets/files/books/2015/stepanenko-ed.-ukraine-after-euromaidan.pdf>

35..Allison, R. (2014). Russian ‘Deniable’ Intervention in Ukraine: How and Why Russia Broke the Rules. International Affairs, 90(6), 1255–1297.

URL: <https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/05/allison-2014-russian-deniable-intervention-in-ukraine.pdf>

36. United Nations General Assembly. (2014). Resolution 68/262: Territorial Integrity of Ukraine.

URL: <https://digitallibrary.un.org/record/764738>

37. Буряченко, О. Трансформація механізмів міжнародної безпеки в контексті російсько-української війни

URL: <https://sas.ztu.edu.ua/article/view/312582/303563>

38. Brzezinski, Z. (2014). Interview with CNN on Ukraine Crisis. CNN (March 2014).

URL: <https://cnnpressroom.blogs.cnn.com/2014/07/20/zbigniew-brzezinski-on-putin-he-has-gotten-himself-into-a-horrendous-jam/>

39. Центр Разумкова. Шапран В. «Без України Європа не зможе побудувати власну безпеку» - аналіз сучасної ролі України у європейській системі безпеки після початку повномасштабної агресії РФ.

URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/4057430-oleksij-melnik-direktor-program-miznarodnoi-bezpeki-centru-razumkova.html?utm_source

40. Statista Research Department. (2025, February 7). Ukrainian presidential election 2019 – statistics & facts. Statista.

URL: https://www.statista.com/topics/5294/ukrainian-presidential-election-2019/?srsltid=AfmBOoqwv1OT9PuLiyMe1XPU-AEvV-EdW5lr1r3Zy_sCxx1e7Uv5srDz#topicOverview

41. Ukraine election 2019: The role of the war in Donbass | DW News

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=W8N0tLn4LzA&t=181s>

42. «Кавказ-2020»: Україна чекає на вторгнення Росії?. Радіо Свобода

URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/kavkaz-2020-v-krymu-ukraina-zhdet-vtorzheniya-rossii/30850271.html>

43. Eckel, M. (2023, February 17). How Did Everybody Get the Ukraine Invasion Predictions Wrong? Radio Free Europe/Radio Liberty.

URL: https://www.rferl.org/a/russia-ukraine-invasion-predictions-wrong-intelligence/32275740.html?utm_source

44. Lo, B. (2023). The Ukraine effect: demise or rebirth of the global order? Lowy Institute.

URL: https://www.lowyinstitute.org/publications/ukraine-effect-demise-or-rebirth-global-order?utm_source

45. Kulyk, V. (2016). National identity in Ukraine: Impact of Euromaidan and the war. *Europe-Asia Studies*, 68(4), 588–608.

URL <https://doi.org/10.1080/09668136.2016.1174980>

46. Portnikov, V. (202X). Identity, Language, and the Survival of the State [Video]. YouTube.

URL: https://www.youtube.com/watch?v=y3yfQTJgxYA&utm_source

47. Duman-na, M. (2018, 13 листопада). Ідеологічний вакуум: чому в Україні немає лівих партій. Deutsche Welle.

URL: <https://www.dw.com/uk/ідеологічний-вакуум-в-україні-коли-лівих-просто-немає/a-46163340>

48. Russia's war accelerated crystallization of Ukrainian identity – Vitaliy Portnikov (Euromaidan Press)

URL: https://euromaidanpress.com/2023/01/17/russias-war-accelerated-crystallization-of-ukrainian-identity-vitaliy-portnikov/?utm_source

49. Злобіна, О. (2024). Тенденції змін національно-громадянської ідентичності під час російсько-української війни

URL: https://stmm.in.ua/archive/article.php?contentId=2202431&issue=2024-3&utm_source

50. Valerii Zaluzhnyi: Politics and War — Reality vs Expectations (LIGA.net)

URL: https://www.liga.net/en/politics/opinion/politics-and-war-reality-vs-expectations?utm_source

51. Pryamiy. (2025, November 30). Zaluzhny named a realistic scenario for ending the war [Article]. Pryamiy.

URL: https://prm.ua/en/zaluzhny-named-a-realistic-scenario-for-ending-the-war/?utm_source

52. Features of multiple identity formation under the Russo-Ukrainian war [Article]. Grani Journal. (2024).

URL: https://www.liga.net/en/politics/opinion/politics-and-war-reality-vs-expectations?utm_source

53. Mykhalskyi, Y., Kendus, O., & Gorokhovsky, D. (2025). Ukraine's role in shaping a new international security system after 2022. Public Management and Policy, 4(8).

URL: <https://www.eu-scientists.com/index.php/pmap/article/view/158>

54. NATO after the invasion of Ukraine: how the shock changed alliance cohesion. International Politics.

URL: https://link.springer.com/article/10.1057/s41311-024-00629-x?utm_source

55. Chernysh, O. (2022, December 28). American Lend-Lease for Ukraine: Why it still hasn't happened. BBC News Ukraine.

URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64105269>

56. Zelenskyy insists on guarantees ahead of Trump meeting after US president says Ukraine can 'forget about' joining NATO. (2025, February 26). The Guardian.

URL: https://www.theguardian.com/world/live/2025/feb/26/ukraine-russia-war-donald-trump-volodymyr-zelenskyy-valdimir-putin-emmanuel-macron-live-news-latest?utm_source

57. Massicot, D. (2023, December 18). The West's inaction over Ukraine risks dangerous conclusions in Moscow. Carnegie Endowment for International Peace.

URL: <https://carnegieendowment.org/posts/2023/12/the-wests-inaction-over-ukraine-risks-dangerous-conclusions-in-moscow?lang=en>

58. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. (2025 р.). [IMPACT OF RUSSIAN ARMED AGGRESSION AGAINST UKRAINE ON THE COMMON SECURITY AND DEFENSE POLICY OF THE EUROPEAN UNION].

URL: <http://eustudies.history.knu.ua/5204-2/>

59. Greminger, T., & Vestner, T. (Eds.). (2022). The Russia-Ukraine war's implications for global security: A first multi-issue analysis. Geneva Centre for Security Policy.

URL: <https://www.gcsp.ch/sites/default/files/2024-12/gcsp-analysis-russia-ukraine-war-implications.pdf>

60. Kaarbo, J., Oppermann, K., & Beasley, R. K. (2023). Trump presidency, Russia and Ukraine: explaining incoherence. *International Affairs*, 99(4), 1595–1614.

URL: <https://academic.oup.com/ia/article/99/4/1595/7191374?login=false>

АНОТАЦІЯ

Гребенюк А. Ю. Аналіз місця України в сучасній геополітиці (магістерська робота). – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2025. 86–с. (рукопис).

Робота присвячена комплексному аналізу місця та ролі України в сучасній геополітичній системі в умовах трансформації світового порядку та тривалої російсько-української війни. У дослідженні розглянуто еволюцію геополітичного статусу України з моменту здобуття незалежності у 1991 році до подій 2025 року, з урахуванням впливу зовнішніх центрів сили, змін міжнародної безпекової архітектури та внутрішніх трансформацій українського суспільства. Особливу увагу приділено взаємозв'язку між внутрішніми процесами самоідентифікації української нації та формуванням геополітичної суб'єктності держави, а також обмеженням цієї суб'єктності в умовах залежності від зовнішньої політичної, військової та економічної підтримки.

У роботі проаналізовано класичні та сучасні геополітичні концепції, зокрема підходи Г. Маккіндера, З. Бжезінського та світ-системну теорію І. Валлерстайна, і визначено можливості їх застосування для пояснення українського геополітичного положення. Окремий акцент зроблено на аналізі ролі Сполучених Штатів Америки, Європейського Союзу та російської федерації у формуванні зовнішніх умов існування української державності під час війни, а також на впливі ослаблення американської гегемонії, стратегічної слабкості ЄС і глобальних системних зрушень на перспективи України.

Дослідження демонструє, що після 2022 року Україна вийшла за межі суто периферійного статусу в міжнародній політиці, однак її геополітична суб'єктність залишається обмеженою та значною мірою залежною від конфігурації зовнішніх центрів сили. Обґрунтовано тезу, що війна в Україні виступає каталізатором глибших змін у європейській та глобальній системі безпеки, водночас ставлячи під сумнів реалістичність сценарію замороження бойових дій за відсутності готовності росії до компромісу та спроможності

Європи забезпечити самостійну безпеку. У роботі окреслено можливі стратегічні орієнтири для України в умовах війни на виснаження, трансформації світового порядку та невизначеності майбутньої міжнародної підтримки. Отримані результати можуть бути використані у подальших дослідженнях з геополітики, міжнародних відносин, безпекових студій, а також у практичному аналізі зовнішньополітичних стратегій України.

Ключові слова: Україна, геополітика, геополітична суб'єктність, світ-системна теорія, зовнішні центри сили, російсько-українська війна, Європейський Союз, Сполучені Штати Америки, трансформація світового порядку.

ANNOTATION

Hrebeniuk, A. Y. Analysis of Ukraine's place in contemporary geopolitics (Master's Thesis). – Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University, 2025. 86 p. (manuscript).

The thesis is devoted to a comprehensive analysis of Ukraine's place and role in the modern geopolitical system in the context of the transformation of the world order and the ongoing Russian-Ukrainian war. The study examines the evolution of Ukraine's geopolitical status from the moment of independence in 1991 to the events of 2025, taking into account the influence of external centers of power, changes in the international security architecture, and internal transformations of Ukrainian society. Particular attention is paid to the interconnection between the internal processes of self-identification of the Ukrainian nation and the formation of the geopolitical subjectivity of the state, as well as the limitations of this subjectivity in the context of dependence on external political, military, and economic support.

The work analyzes classical and modern geopolitical concepts, in particular the approaches of H. Mackinder, Z. Brzezinski, and I. Wallerstein's world-system theory,

and determines the possibilities of their application to explain Ukraine's geopolitical position. Particular emphasis is placed on analyzing the role of the United States, the European Union, and the Russian Federation in shaping the external conditions of Ukrainian statehood during the war, as well as on the impact of the weakening of American hegemony, the strategic weakness of the EU, and global systemic shifts on Ukraine's prospects.

The study demonstrates that after 2022, Ukraine has moved beyond its purely peripheral status in international politics, but its geopolitical agency remains limited and largely dependent on the configuration of external centers of power. The thesis that the war in Ukraine is a catalyst for deeper changes in the European and global security system is substantiated, while at the same time questioning the realism of the scenario of freezing hostilities in the absence of Russia's willingness to compromise and Europe's ability to ensure its own security. The paper outlines possible strategic guidelines for Ukraine in the context of a war of attrition, the transformation of the world order, and uncertainty about future international support. The results can be used in further research on geopolitics, international relations, security studies, and in the practical analysis of Ukraine's foreign policy strategies.

Keywords: Ukraine, geopolitics, geopolitical subjectivity, world-system theory, external centers of power, Russian-Ukrainian war, European Union, United States of America, transformation of the world order.